

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

Кафедра банківської справи

Допущено до захисту
Завідувач кафедри

“ ____ ” _____ 20__ р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на здобуття освітнього ступеня магістра
зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий
ринок»
за магістерською програмою професійного спрямування «Управління
діяльністю банків на фінансовому ринку»
на тему: **«СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ БАНКУ»**

Виконавець:

студент факультету фінансів та
банківської справи

Темний Максим Ігорович _____

Науковий керівник:

д.е.н., професор

Жердецька Лілія Вікторівна _____

Одеса 2024

АНОТАЦІЯ

Темний М.І. «Стратегічне управління прибутковістю банку». Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра зі спеціальності «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок» – Одеський національний економічний університет. – Одеса, 2024.

Метою наукової роботи є обґрунтування методичних засад оцінювання та формування стратегії управління прибутковістю банків

У роботі розглянуто основні аспекти стратегічного управління прибутковістю банківської діяльності, зокрема фактори, що впливають на ефективність роботи банків на глобальному та національному рівнях. Особлива увага приділена оцінці ключових показників, таких як рентабельність активів, кредитний ризик та рівень комісійних доходів. На основі аналізу даних провідних українських банків ("ПриватБанк", "Райффайзенбанк", "Банк Восток") і банківської системи в цілому визначено стратегії для зростання прибутковості, зниження ризиків і оптимізації фінансової діяльності. Виділено необхідність диверсифікації джерел доходів, покращення якості активів та ефективності управління витратами. Окреслено практичні рекомендації для забезпечення довгострокової стабільності та конкурентоспроможності банків.

Ключові слова: стратегічне управління, прибутковість банку, рентабельність активів, кредитний ризик, комісійні доходи, фінансова ефективність, банківська система, диверсифікація доходів.

ANNOTATION

Temnyi M.I.. "Strategic management of bank profitability". Qualification work for obtaining a master's degree in the specialty "Finance, banking, insurance and stock market" - Odessa National Economic University. - Odessa, 2024.

The purpose of the scientific work is to substantiate the methodological principles of assessing and forming a strategy for managing bank profitability

The work considers the main aspects of strategic management of banking profitability, in particular, factors that affect the efficiency of banks at the global and national levels. Particular attention is paid to the assessment of key indicators, such as return on assets, credit risk and the level of commission income. Based on the analysis of data from leading Ukrainian banks ("PrivatBank", "Raiffeisenbank", "Bank Vostok") and the banking system as a whole, strategies for increasing profitability, reducing risks and optimizing financial activities are identified. The need to diversify sources of income, improve asset quality and cost management efficiency is highlighted. Practical recommendations are outlined to ensure long-term stability and competitiveness of banks.

Keywords: strategic management, bank profitability, return on assets, credit risk, commission income, financial efficiency, banking system, income diversification.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ БАНКУ	7
1.1. Поняття прибутковості банку та система індикаторів її оцінювання	7
1.2. Рівні та стратегії управління прибутковістю	13
1.3. Регулювання процесів формування прибутку банків	19
Висновки до Розділу 1	27
РОЗДІЛ 2 ОЦІНЮВАННЯ СТРАТЕГІЙ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ БАНКІВ УКРАЇНИ	29
2.1. Тенденції формування прибутковості банків	29
2.2. Ідентифікація чинників банківської прибутковості	39
2.3. Методичні підходи до оцінювання стратегій управління прибутковістю банків	46
Висновки до Розділу 2	53
РОЗДІЛ 3	56
ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ БАНКІВ.....	56
3.1. Світовий досвід формування чинників прибутковості	56
3.2. Формування стратегії управління прибутковістю банку	66
Висновки до Розділу 3	75
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	81

ВСТУП

Актуальність дослідження. У сучасних умовах глобалізації та нестабільного економічного середовища стратегічне управління прибутковістю банку набуває особливої важливості. Банківська система є одним із ключових елементів фінансової інфраструктури, який забезпечує стабільність економіки, ефективний розподіл ресурсів та підтримку господарських операцій. Водночас банки стикаються з низкою викликів, таких як економічна криза, вплив пандемій, військові конфлікти, високий рівень конкуренції та регуляторний тиск. У цих умовах забезпечення стабільної прибутковості банків стає пріоритетним завданням для їхнього стратегічного управління.

Одним із ключових аспектів, що визначають актуальність теми, є необхідність адаптації банків до швидких змін на ринку. Впровадження інноваційних фінансових технологій, розвиток цифрових каналів обслуговування клієнтів і зростаючий попит на персоналізовані банківські послуги суттєво змінюють бізнес-моделі банківських установ. Це вимагає розробки стратегій, спрямованих на оптимізацію витрат, підвищення ефективності управління активами та ризиками, а також диверсифікацію джерел доходів.

Особливу роль у стратегічному управлінні прибутковістю відіграє аналіз ключових фінансових показників, таких як рентабельність активів, відрахування до резервів і комісійні доходи. Ці показники дозволяють оцінити ефективність банківської діяльності, визначити потенційні зони ризику та оптимізувати бізнес-процеси. У сучасних умовах економічної невизначеності зростає необхідність у глибокому аналізі цих параметрів для забезпечення фінансової стійкості банку та мінімізації впливу зовнішніх ризиків.

Також актуальність дослідження визначається потребою у підвищенні конкурентоспроможності українських банків на міжнародному ринку. Зміцнення позицій банків в умовах інтеграції України до глобального

фінансового простору вимагає розробки довгострокових стратегій, які забезпечують сталий розвиток і здатність адаптуватися до викликів зовнішнього середовища. Зокрема, це стосується підвищення рівня фінансової грамотності серед населення, створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій і розвитку партнерських відносин із міжнародними фінансовими організаціями.

Таким чином, дослідження стратегічного управління прибутковістю банків є надзвичайно актуальним у контексті забезпечення стабільності банківської системи, підвищення її ефективності та конкурентоспроможності. Розробка та впровадження інноваційних стратегій управління прибутковістю дозволяють банкам не лише адаптуватися до динамічних змін у середовищі, а й отримувати переваги, необхідні для сталого розвитку у довгостроковій перспективі.

Метою наукової роботи є обґрунтування методичних засад оцінювання та формування стратегії управління прибутковістю банків

Для досягнення результатів дослідження були поставлені наступні *завдання*:

- визначити поняття прибутковості банку та система індикаторів її оцінювання;
- охарактеризувати рівні та стратегії управління прибутковістю;
- систематизувати засади регулювання процесів формування прибутку банків;
- визначити тенденції формування прибутковості банків;
- провести ідентифікацію чинників банківської прибутковості;
- розробити методичні підходи до оцінювання стратегій управління прибутковістю банків;
- проаналізувати та систематизувати світовий досвід формування чинників прибутковості;
- обґрунтувати стратегії управління прибутковістю банків.

Об'єктом дослідження є процеси стратегічного управління та формування банківської прибутковості.

Предметом дослідження є науково-методичні, практичні аспекти та інтегральні показники прибутковості банків України.

Методи дослідження. У процесі дослідження застосовувалися такі методи дослідження: структурно-логічний аналіз; різноманітні прийоми статистичних методів, зокрема порівняння; методи аналізу та синтезу, індукції та дедукції; кореляційно-регресійний аналіз.

Інформаційна база роботи. Статистичну і фактологічну основу дослідження складають нормативні та статистичні документи Національного банку України, а також бази даних Світового Банку.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ БАНКУ

1.1. Поняття прибутковості банку та система індикаторів її оцінювання

Прибутковість банку є одним із основних показників, який визначає ефективність його діяльності. Вона відображає здатність фінансової установи генерувати доходи та покривати витрати, забезпечуючи стабільний фінансовий результат. Для банків, як і для будь-якої комерційної організації, досягнення прибутковості є важливим фактором життєздатності та розвитку, оскільки саме прибуток дозволяє не лише виконувати зобов'язання перед клієнтами та акціонерами, але й підтримувати рівень капіталу, інвестувати в модернізацію та забезпечувати конкурентоспроможність.

Проте прибутковість банку – це складний багатовимірний показник, що залежить від численних внутрішніх і зовнішніх факторів. Оцінка прибутковості потребує використання системи індикаторів, які дають змогу не тільки виміряти фінансовий результат, а й аналізувати ефективність управлінських рішень, структуру активів і пасивів, рівень ризиків та макроекономічні умови. Система таких індикаторів охоплює як традиційні фінансові показники, так і більш спеціалізовані метрики, що дозволяють детально вивчити фінансову стійкість і надійність банку.

У цьому контексті оцінка прибутковості є не лише важливою для банківського керівництва та акціонерів, а й необхідною для регуляторів, аналітиків та інвесторів, оскільки вона відображає не тільки поточний стан установи, а й її перспективи на майбутнє.

Метою даного параграфу роботи є розглянути поняття прибутковості банку та проаналізувати систему індикаторів, що використовуються для її оцінювання. Це дозволить не лише зрозуміти, які фактори впливають на

прибутковість банку, а й оцінити ефективність банківської діяльності на основі сучасних фінансових метрик.

Прибутковість банку є важливою частиною фінансового менеджменту, яка підтримує операційний успіх і зростання банківської корпорації. Розуміння цього є важливим для належного фінансового планування та стратегічного прогнозування.

Поняття рентабельність згадується в економічній літературі переважно як відносний показник, що визначається співвідношенням фінансових результатів до будь-якої величини [1]. Галина Табачук визначає рентабельність як фінансовий вимір здатності розміщеного чи інвестованого капіталу приносити дохід [2]. Також існує точка зору, що вітчизняних науковців рентабельність – «це виражений у процентах відносний показник прибутковості який характеризує ефективність витрат підприємства загалом або ефективності виробництва окремих видів продукції), а також суму отриманого прибутку як абсолютний показник та як відношення прибутку до певних величин» [3]. Науковці Криклій О.А. та Маслак Н.Г. визначають прибуток як виражений у грошовій формі дохід власника на вкладений капітал, плата за працю та ризик ведення підприємницької діяльності, що є різницею між сукупним доходом і сукупними витратами в процесі здійснення такої діяльності [4, с. 9]. А от Волкова І.А. і Калініна О.Ю. трактують прибуток як збільшення власного капіталу в результаті фінансово-господарської діяльності, крім вилучень частки засновників із капіталу [5, с. 186]. Такий підхід віддзеркалює бухгалтерський підхід до трактування прибутковості. Натомість Ревич М.Я. у своїй праці виокремлює ключові фактори впливу на прибутковість комерційного банку: раціональна структура комерційного банку, висока якість менеджменту та маркетингова активність, кадровий потенціал комерційного банку, мотивація праці банківського персоналу. Ключовим чинником впливу прибутковості банку науковці визначає високу якість менеджменту та маркетингову активність [6, с. 75; 7].

Систематизуючи наведені визначення вважаємо, що прибутковість – це здатність фінансової установи генерувати доходи та покривати витрати, забезпечуючи стабільний фінансовий результат.

Узагальнення науково-методичних праць з питань банківської прибутковості дало змогу розробити систему індикаторів її оцінювання (рис. 1.1.).

Прибуток банку є кінцевим результатом його фінансової діяльності та відображає ефективність управління його ресурсами, активами і пасивами. Для досягнення стабільної прибутковості банкам необхідно ефективно управляти доходами та витратами, враховуючи численні фактори, що впливають на фінансові результати. Основними складовими доходів, витрат та прибутку банку є процентні доходи, комісійні доходи, витрати на управління, резерви під можливі збитки, а також інші операційні та фінансові витрати.

Основні джерела доходу банку можна розділити на кілька категорій – передусім це процентні та комісійні.

Процентні доходи – це головне джерело доходу для більшості комерційних банків. Процентні доходи виникають від надання кредитів, а також від розміщення коштів на депозитах та інших фінансових інструментах. Банк отримує доходи від різниці між процентними ставками за активами (кредити) і пасивами (депозити та інші зобов'язання). Високі процентні ставки за кредитами при низьких ставках за депозитами збільшують маржу банку і відповідно його прибутковість.

Комісійні доходи виникають, коли банк отримує доходи від надання комісійних послуг, таких як обслуговування карток, платіжні операції, консалтингові послуги, проведення грошових переказів, брокерські послуги, валютні операції, обслуговування депозитів тощо. Цей вид доходів є стабільним, оскільки не залежить безпосередньо від змін у процентних ставках і забезпечує банку додаткові фінансові ресурси.

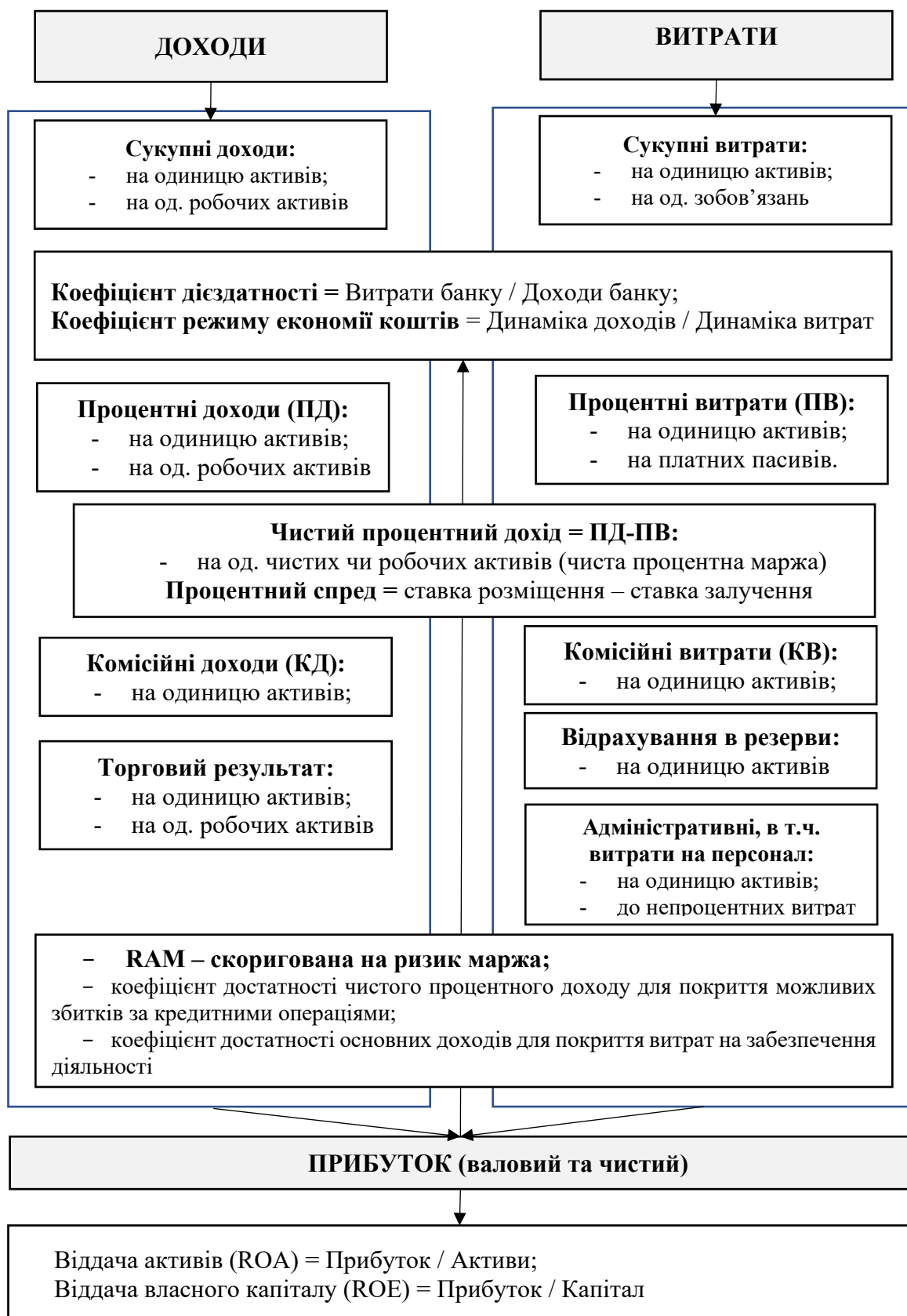

Рис. 1.1. Система індикаторів оцінювання прибутковості банку
(складено автором за даними [1-8])

Від інвестиційної діяльності банк отримує торговельний Банк може отримувати доходи від інвестицій у різні фінансові інструменти, такі як акції, облігації, державні цінні папери або інші фінансові активи. Доходи можуть бути як від процентів, так і від приросту вартості активів (капітальні прибутки). Інвестиційний портфель дозволяє банкам диверсифікувати свої доходи, знижуючи залежність від традиційних кредитних операцій [8].

Крім того, банки можуть отримувати додаткові доходи від реалізації власних активів (наприклад, нерухомості), штрафів за прострочення платежів клієнтів, а також від продажу банківських продуктів і послуг, які не включаються до основної діяльності.

Витрати банку є важливим елементом, що впливає на рівень його прибутковості. Вони можуть бути поділені на кілька основних груп – процентні, комісійні, відрахування в резерви, загальні адміністративні та податок на прибуток.

Процентні витрати пов'язані з виплатою відсотків за залученими коштами (депозитами, міжбанківськими кредитами, облігаціями тощо). Якщо банк залучає кошти за високими процентними ставками, це призводить до збільшення витрат, що зменшує його прибутковість. Важливою складовою є оптимізація витрат на фінансування шляхом залучення дешевих джерел коштів, наприклад, депозити населення або кредитування від центрального банку.

Адміністративні витрати пов'язані з щоденною діяльністю банку, зокрема витрати на персонал (зарплата, соціальні виплати), оренду приміщень, комунальні послуги, забезпечення безпеки, технічне обслуговування систем, маркетинг та рекламу. Успішна оптимізація цих витрат дозволяє банкам підвищити ефективність і знизити витрати без втрат для якості обслуговування клієнтів.

Резерви під можливі збитки – одна з важливих статей витрат банку, яка стосується формування резервів на покриття можливих збитків від неповернення кредитів, знецінення активів та інших ризиків. Резерви є

невід'ємною частиною управління кредитними ризиками та фінансовою стійкістю банку. Чим вищий рівень простроченої заборгованості, тим більші резерви необхідно створювати.

Зменшення податкового навантаження може позитивно впливати на прибутковість банку, але це питання регулюється законодавчими актами країни.

Прибуток банку — це різниця між доходами та витратами, і він є показником ефективності управлінської діяльності банку [9].

Основні компоненти прибутку включають:

- операційний прибуток – це прибуток, що отримується в результаті звичайної діяльності банку, до сплати податків та після вирахування всіх операційних витрат і витрат на створення резервів та залежить від ефективності управління активами і пасивами, а також від рівня витрат і доходів;

- чистий прибуток – це кінцевий фінансовий результат банку після вирахування податків і всіх витрат, включаючи резерви на можливі збитки. Чистий прибуток відображає фінансову стійкість банку і його здатність генерувати додаткову вартість для власників та акціонерів.

Основними індикаторами, які використовуються для аналізу прибутковості банку, є рентабельність активів (ROA), рентабельність власного капіталу (ROE), чистий процентний дохід, а також інші спеціалізовані показники, які дозволяють оцінити різні аспекти фінансової діяльності банку.

- Чиста процентна маржа (NIM): це міра різниці між процентним доходом, отриманим банками, та сумою відсотків, виплачених їхнім кредиторам (наприклад, депозити), відносно суми їхніх процентних активів. Він розраховується як: $(\text{процентний дохід} - \text{процентний витрата}) / \text{середній прибуток активів}$.

- Рентабельність активів (ROA): цей показник дає уявлення про те, наскільки ефективно банк використовує свої активи для отримання прибутку.

Він розраховується шляхом ділення чистого прибутку банку на його загальні активи: чистий прибуток / загальні активи.

- Рентабельність власного капіталу (ROE): ROE вимірює прибутковість банку, показуючи, скільки прибутку банк отримує за рахунок коштів, інвестованих акціонерами. Він розраховується як: чистий прибуток / акціонерний капітал.

Загалом, складання фінансових результатів банку залежить від правильного управління доходами та витратами. Важливими складовими доходів є процентні та комісійні доходи, які є основними для більшості банків. Водночас, витрати на обслуговування зобов'язань, операційні витрати та резерви під можливі збитки можуть істотно впливати на кінцевий прибуток. Успішне управління цими складовими дозволяє банку досягти високої прибутковості і забезпечити свою конкурентоспроможність у фінансовому секторі.

1.2. Рівні та стратегії управління прибутковістю

Управління прибутковістю банку є одним із ключових аспектів забезпечення його фінансової стабільності та довгострокового розвитку. Прибутковість банку залежить від багатьох факторів, включаючи ефективність операційної діяльності, структуру активів і пасивів, рівень ризиків та макроекономічні умови. Відтак, для забезпечення стабільної прибутковості банки використовують різноманітні стратегії управління, спрямовані на оптимізацію доходів та витрат, зниження ризиків і покращення ефективності всіх аспектів їх діяльності. Основні стратегії можна розділити на кілька категорій: стратегії доходів, стратегії витрат, а також стратегії управління ризиками.

Рівні та стратегії управління прибутковістю банків наведено на рис. 2.1.

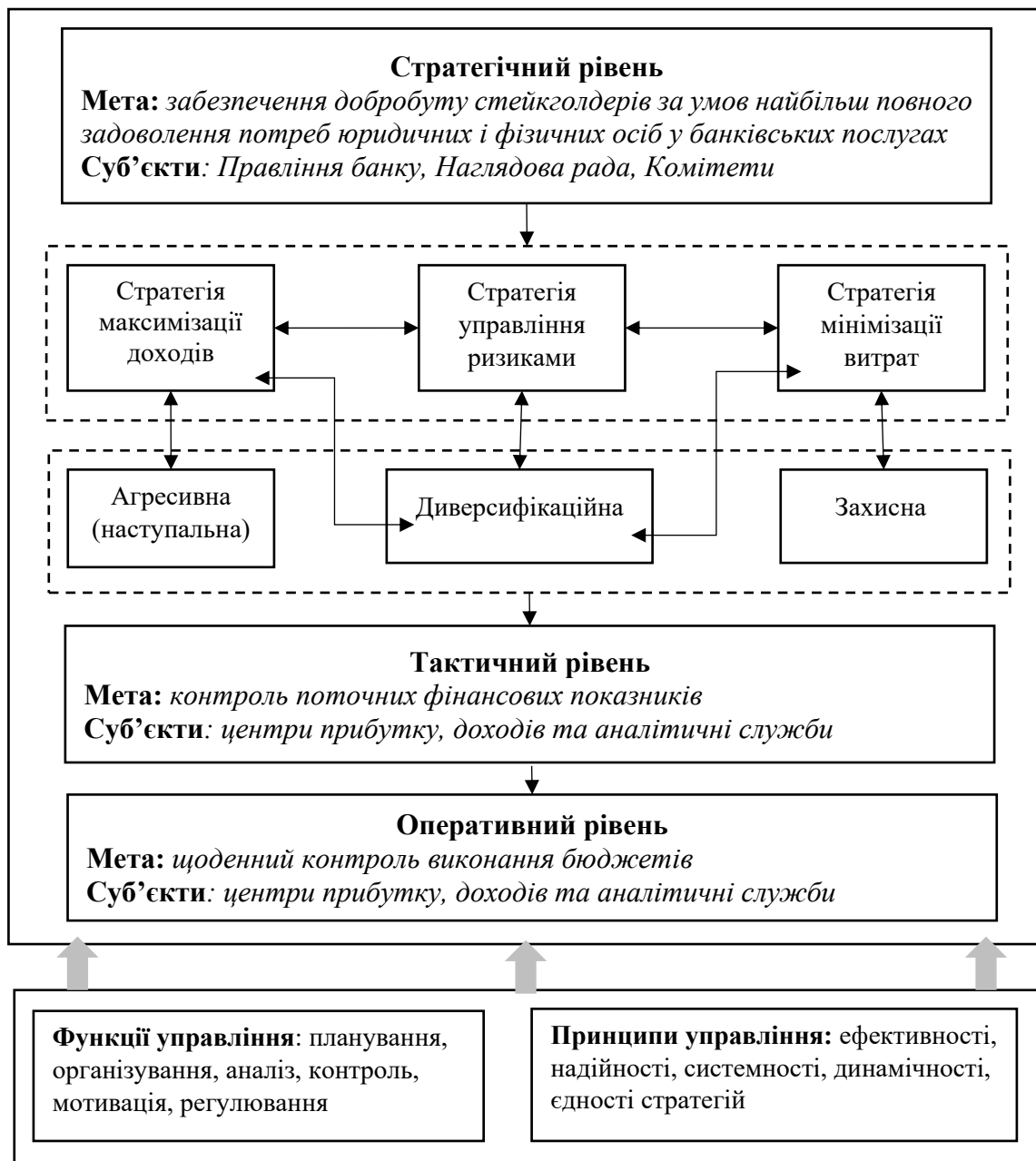

Рис. 1.2. Рівні та стратегії управління прибутковістю банків

Джерело: складено за даними: [10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17]

Стратегія управління прибутковістю банків – це довгострокова програма дій, що є складовою загального процесу управління банківською діяльністю, який реалізується за допомогою основних функцій – планування, організування, регулювання, контролю, мотивації і аналізу з метою

досягнення та підвищення рівня прибутковості при врахуванні наявних рівнів ризиків та загроз.

Однією з основних стратегій управління прибутковістю є стратегія збільшення доходів. Ця стратегія базується на таких складових: диверсифікація продуктів і послуг та збільшення комісійних доходів; збільшення кредитування та оптимізація процентних ставок [15].

Диверсифікація продуктів і послуг означає, що банк може розширювати асортимент своїх продуктів, пропонуючи нові фінансові інструменти для клієнтів (кредити, депозити, інвестиційні послуги тощо). Створення нових продуктів може залучати нових клієнтів і збільшувати доходи від існуючих клієнтів. Крім того, банки можуть впроваджувати цифрові продукти та онлайн-сервіси, що дозволяє знизити витрати та забезпечити додаткові джерела доходу.

Диверсифікація послуг асоціюється з підвищення якості обслуговування та зростанням доходів, передусім комісійних. На цій основі банк може активно розвивати бізнес у сфері комісійних послуг, таких як перекази, валютні операції, обслуговування карткових рахунків, брокерські послуги тощо. Збільшення комісійних доходів дозволяє банку отримувати додаткові кошти без значного збільшення витрат.

Збільшення процентних доходів відбувається за рахунок зростання обсягів кредитування та процентних ставок.

Одним із найбільших джерел доходу банків є процентні доходи від наданих кредитів. Тому стратегія активного розвитку кредитного портфеля (особливо з урахуванням попиту на певні категорії кредитів, наприклад, споживчі кредити чи кредити для бізнесу) є важливою складовою прибутковості. Банк може також працювати над вдосконаленням процесу кредитування, знижуючи витрати на обробку заявок та знижуючи час на прийняття рішень [17].

За можливості, крім збільшення обсягів, банк може нарощувати процентні ставки. Оптимізація процентних ставок означає зниження процентних ставок за депозитами при одночасному підвищенні ставок за кредитами може допомогти банку збільшити свою маржу та доходи. Однак варто зауважити, що ця стратегія вимагає чіткого аналізу макроекономічної ситуації та моніторингу конкурентного середовища.

Наступним напрямом є стратегії зниження витрат. Зниження витрат є важливим аспектом управління прибутковістю, оскільки навіть при стабільному доході високі витрати можуть істотно знижувати кінцевий фінансовий результат. Зниження витрат може відбуватися за такими напрямками – оптимізація операційних витрат та скорочення витрат на капітал.

Оптимізація операційних витрат включає зниження витрат на управління банківськими філіями, оптимізацію штату працівників, автоматизацію процесів та впровадження новітніх технологій. Банки активно використовують технологічні інновації для зниження витрат на обслуговування клієнтів, що дає змогу зменшити необхідність в фізичних відділеннях, а також спростити багато внутрішніх процесів [10].

У контексті скорочення витрат на капітал варто зазначити, що банки можуть використовувати стратегічне управління власним капіталом, оптимізуючи структуру фінансування через зменшення витрат на залучення коштів, наприклад, через використання дешевших джерел фінансування або зміни у структурі депозитів.

Важливою складовою стратегічного управління прибутковістю банків є врахування ризиків. Стратегії управління ризиками включають контроль за кредитними ризиками, диверсифікацію активів та пасивів, моніторинг та управління ліквідністю, хеджування валютних та процентних ризиків.

Зниження рівня простроченої заборгованості та управління кредитними ризиками є важливою стратегією для зниження витрат на резерви під можливі збитки від кредитів. Вчасне виявлення ризикованих позичальників і

впровадження більш жорстких умов кредитування можуть допомогти знизити ймовірність невиконання зобов'язань і зберегти прибутковість.

Ефективне управління ризиками є основою стабільної прибутковості банку. Високий рівень ризиків, особливо кредитних та ринкових, може значно знизити прибуток банку або навіть призвести до збитків.

Один із способів зниження ризиків – це диверсифікація кредитного портфеля і залучення різних видів фінансування. Це дозволяє зменшити вплив на прибутковість окремих негативних факторів, таких як дефолт позичальників або зміни на фінансових ринках.

Управління ліквідністю є важливим аспектом ризик-менеджменту, оскільки ефективне управління грошовими потоками дозволяє уникнути непотрібних витрат на залучення короткострокових дорогих коштів або на не вигідне розміщення надлишкових грошових ресурсів.

Для хеджування валютних та процентних ризиків банки можуть використовувати фінансові інструменти, такі як форвардні контракти або опціони, для хеджування валютних або процентних ризиків, що дозволяє зменшити непередбачуваність фінансових результатів.

Стратегія максимізації доходів та прибутку асоціюється з активністю на ринку та агресивною (наступальною) стратегією, яка втілюється у максимізації рівня розширення послуг через стимулювання розширення мережі філій з метою збільшення прибутку [13].

Стратегія мінімізації витрат більше корелює із захисною стратегією, яка передбачає контроль над витратами з метою подальшого збільшення прибутку банку як різниці між абсолютною величиною доходів і затрат. Ця стратегія є ефективною у довготерміновій перспективі.

Необхідність урахування стратегії управління ризиками зумовлює виділення диверсифікаційної стратегії – поєднання агресивної та захисної стратегії, так званий певний "medium", що дає змогу збалансувати переваги та недоліки обох варіантів стратегій управління прибутком банку.

Отже, управління прибутковістю банку є багатограним процесом, який вимагає використання різних стратегій для оптимізації доходів, зниження витрат і ефективного управління ризиками. Комбінація цих стратегій дозволяє банкам не тільки досягати високої прибутковості, але й зберігати фінансову стабільність у середовищі, що постійно змінюється. Успішне управління прибутковістю є важливим фактором для забезпечення конкурентоспроможності банку, зміцнення його позицій на ринку та забезпечення довгострокового розвитку.

По-перше, значну роль у досягненні високої прибутковості відіграє стратегія збільшення доходів. Це передбачає активну диверсифікацію продуктів і послуг, розширення клієнтської бази, а також використання технологічних інновацій для зниження витрат і підвищення ефективності обслуговування. Наприклад, цифровізація банківських послуг та впровадження нових фінансових інструментів дозволяють не тільки знизити операційні витрати, але й отримати додаткові джерела доходу. Важливими аспектами є також збільшення комісійних доходів і рентабельність кредитного портфеля, що є основним джерелом прибутку для більшості банків.

По-друге, стратегії зниження витрат також мають важливе значення для забезпечення високої прибутковості. Оптимізація операційних витрат, впровадження ефективних технологій управління та автоматизація процесів дозволяють банкам значно знижувати витрати без шкоди для якості обслуговування клієнтів. Додатково, зменшення витрат на залучення коштів, поліпшення управління капіталом та мінімізація кредитних втрат через строгий контроль за ризиками можуть значно покращити фінансові результати банку.

Особливу увагу варто приділити стратегіям управління ризиками, які є основою стабільності прибутковості банку. У сучасних умовах високої волатильності на фінансових ринках і змінних макроекономічних факторах ефективне управління кредитними, процентними та валютними ризиками допомагає банкам зменшити потенційні втрати та забезпечити стабільність

доходів. Диверсифікація активів, хеджування валютних і процентних ризиків, а також належне управління ліквідністю є важливими елементами стратегії зниження фінансових ризиків.

1.3. Регулювання процесів формування прибутку банків

Регулювання процесів формування прибутку банків є важливим аспектом їх діяльності, оскільки прибуток не тільки забезпечує стабільність фінансової установи, а й є ключовим показником ефективності її роботи. В умовах сучасної економіки, що характеризується динамічними змінами, змішанням економічних криз, розвитком фінансових технологій та змінюваними вимогами до управління ризиками, управління прибутковістю стає складним, але необхідним завданням для кожного банку.

Процес формування прибутку в банках включає не лише традиційні методи управління доходами та витратами, а й взаємодію з державними органами, зокрема через регулятори, які визначають правила та норми для забезпечення фінансової стабільності. Основними чинниками, що впливають на прибутковість банків, є зміни в процентних ставках, обсягах кредитування, управлінні активами і пасивами, а також ефективності внутрішніх процедур і стратегій.

Забезпечення прибутковості для банків вимагає комплексного підходу, що включає аналіз макроекономічних тенденцій, законодавчих змін, а також безпосередньо фінансових показників банківської установи. Важливими інструментами регулювання є монетарна політика, податкові заходи, нормативи капіталу та ліквідності, що безпосередньо впливають на здатність банку генерувати прибуток, зберігаючи при цьому стабільність і надійність.

Тому, процес регулювання формування прибутку є критично важливим не лише для досягнення фінансової стійкості окремого банку, але й для

загальної економічної стабільності країни. У цьому контексті важливим є аналіз та адаптація банками своїх стратегій до нових умов, що виникають у результаті змін у внутрішньому та зовнішньому середовищі.

Узагальнення основних напрямів регулювання прибутковості банків наведено на рис.1.3.

Відповідно до Закону України «Про Національний банк України» облікова ставка Національного банку України є важливим монетарним інструментом, через який НБУ встановлює орієнтири для банків та інших учасників грошово-кредитного ринку щодо вартості коштів, які вони залучають і розміщують. Національний банк визначає порядок встановлення облікової ставки та інших процентних ставок за своїми операціями.

НБУ має право нараховувати відсотки на кошти, що зберігаються на рахунках банків, відкритих у Національному банку, використовуючи ставки, встановлені ним.

Також НБУ надає кредити банкам для забезпечення ліквідності, встановлюючи ставку не нижче ставки рефінансування, відповідно до встановлених ним правил [18].

Відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність» Національний банк України має право встановлювати додаткові вимоги до банків з метою захисту прав вкладників та інших кредиторів. Ці вимоги можуть включати підвищення рівня регулятивного капіталу банку або зміни інших пруденційних нормативів, що стосуються певних видів діяльності або надання фінансових послуг, які банк може здійснювати. Окрім цього, банк зобов'язаний дотримуватись вимог законодавства, коли розкриває інформацію про процентні ставки та комісійні винагороди за надані фінансові послуги, щоб забезпечити захист прав споживачів фінансових послуг. Ці заходи спрямовані на забезпечення прозорості та підвищення довіри до фінансової системи, а також на захист інтересів осіб, які користуються банківськими послугами [19].

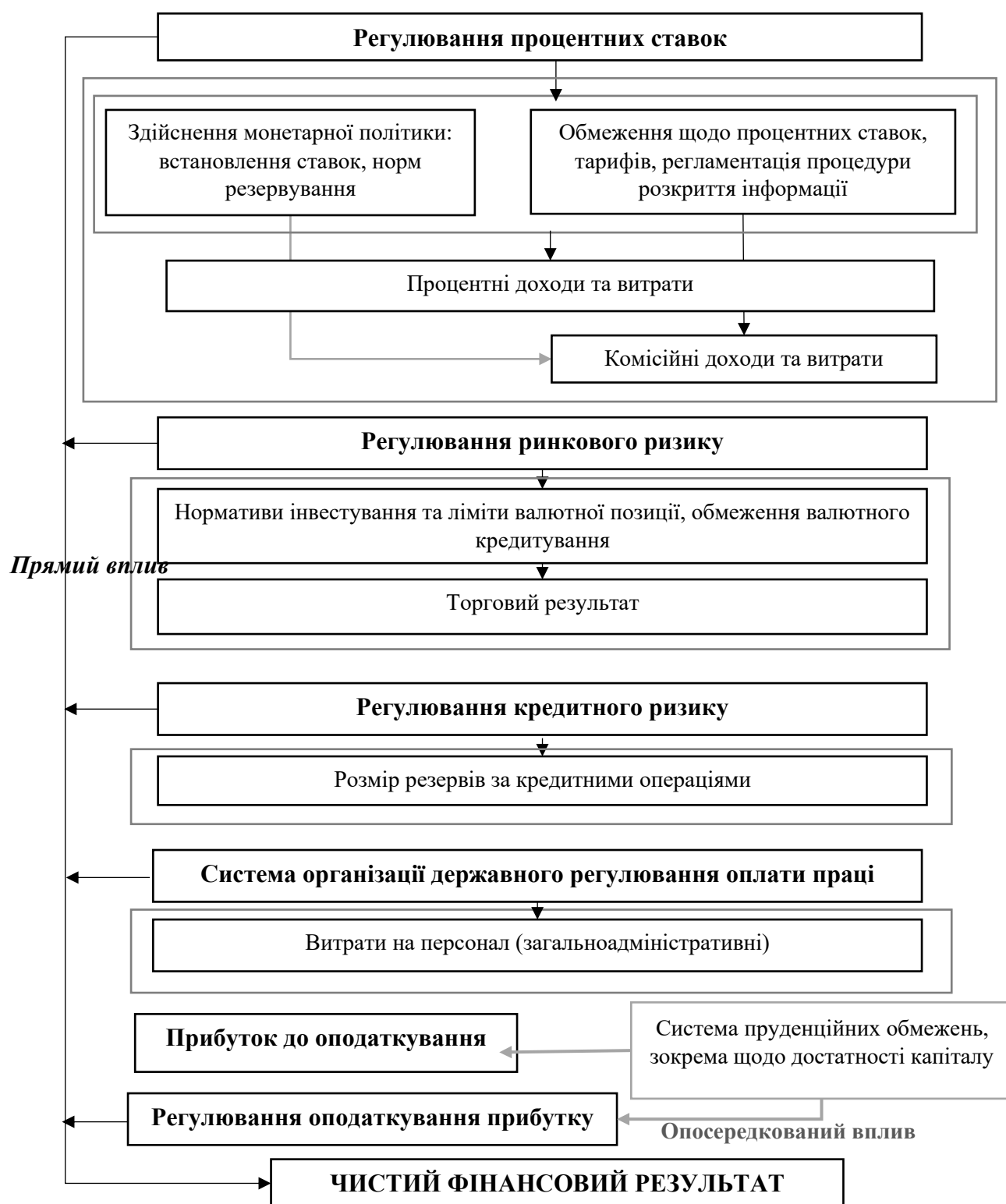

Рис.1.3. Узагальнення основних напрямів регулювання прибутковості банків України

Джерело: складено за даними: [18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25]

Банки мають право самостійно встановлювати процентні ставки та комісійні винагороди за надані послуги, якщо інше не передбачено чинним законодавством. Водночас, банкам заборонено в односторонньому порядку змінювати умови укладених з клієнтами договорів, зокрема підвищувати процентні ставки за кредитними договорами або знижувати їх за договорами банківського вкладу (окрім вкладів на вимогу). Зміни можливі лише у випадках, що передбачені законом. Ці обмеження спрямовані на забезпечення стабільності умов для клієнтів і захист їхніх прав від несправедливих чи непередбачених змін [19].

У разі здійснення банком реструктуризації зобов'язань боржника відповідно до Закону України "Про фінансову реструктуризацію" банк може встановлювати процентні ставки та комісійні винагороди на рівні, нижчому за собівартість банківських послуг у цьому банку [26]. Варто зауважити, що в період здійснення в Україні заходів щодо запобігання виникненню, поширенню і розповсюдженню епідемій, пандемій коронавірусної хвороби (COVID-19) забороняється підвищення процентної ставки за кредитним договором.

На формування торгового доходу впливають процеси регулювання інвестиційної діяльності та діяльності на валютному ринку.

Регулювання банківських інвестицій є важливою частиною національної фінансової системи, що забезпечує стабільність і ефективність функціонування банків, а також захист інтересів вкладників і кредиторів. В Україні нормативи інвестування банків визначаються низкою законодавчих актів та нормативно-правових документів, що встановлюють обмеження та правила щодо того, в які фінансові інструменти банки можуть інвестувати свої кошти, а також які мінімальні вимоги мають бути виконані для забезпечення належного рівня ризику та ліквідності.

Основними нормативами інвестування є вимоги щодо мінімального розміру капіталу, який банк повинен мати для здійснення інвестиційної діяльності, а також правила, що стосуються структури активів банку. Зокрема,

банки зобов'язані дотримуватися визначених лімітів на інвестиції в окремі види активів, такі як державні облігації, корпоративні облігації, акції та інші фінансові інструменти. Це дозволяє забезпечити диверсифікацію ризиків і зменшити ймовірність фінансових втрат у разі змін на ринку.

Крім того, існують вимоги щодо ліквідності інвестицій. Банк має зберігати певний рівень ліквідних активів, щоб мати можливість виконати свої зобов'язання перед клієнтами і уникнути фінансових труднощів. Ці вимоги також включають встановлення мінімальних лімітів на інвестиції в активи, які можуть бути швидко продані або переведені в готівку.

Національний банк України здійснює контроль за дотриманням банками цих нормативів. Він може застосовувати санкції до банків, які порушують встановлені правила інвестування, а також вводити додаткові вимоги щодо рівня капіталу або структури активів у разі необхідності.

Таким чином, нормативи інвестування є важливим інструментом забезпечення стабільності фінансової системи та захисту прав вкладників і кредиторів. Вони допомагають банкам ефективно управляти ризиками, мінімізувати можливі втрати і забезпечити належний рівень ліквідності для виконання зобов'язань [20].

Ліміти валютної позиції є інструментом валютного регулювання, що використовується Національним банком України (НБУ) для забезпечення стабільності національної валюти та підтримки рівноваги на валютному ринку. Валютна позиція — це різниця між активами і зобов'язаннями банків у іноземній валюті. Вона може бути як позитивною, так і негативною, і визначає здатність банку виконувати свої зобов'язання в іноземній валюті.

НБУ встановлює обмеження на максимальний розмір відкритої валютної позиції банків, щоб запобігти надмірним валютним ризикам і уникнути спекуляцій на валютному ринку. Ліміти валютної позиції визначаються як відсоток від регулятивного капіталу банку. Ці обмеження допомагають банкам управляти валютними ризиками, зменшують можливість

їхнього негативного впливу на фінансову стабільність, а також сприяють більш збалансованому розвитку валютного ринку.

Зокрема, ліміти валютної позиції забезпечують, що банки не будуть надмірно залежати від коливань курсу іноземних валют, що може негативно вплинути на їхню ліквідність і фінансову стійкість. НБУ встановлює певні максимуми для відкритих валютних позицій для кожного банку, щоб уникнути ситуацій, коли одні банки можуть маніпулювати ринком або значно збільшувати ризики валютних операцій.

Регулярно НБУ здійснює моніторинг валютних позицій банків і може коригувати ліміти в залежності від економічної ситуації та стану валютного ринку. У разі необхідності, НБУ має право вводити додаткові обмеження або змінювати наявні ліміти, щоб підтримувати стабільність на валютному ринку та захищати фінансову систему країни від надмірної волатильності.

Таким чином, ліміти валютної позиції є важливим механізмом валютного регулювання, що допомагає банкам ефективно управляти валютними ризиками і підтримувати стабільність національної економіки та валютного ринку. Водночас обмежує банківський арбітраж та зловживання ним задля максимізації торгового результату [27].

Система організації державного регулювання оплати праці, яка є одним із ключових напрямків державної політики в цій сфері, передбачає встановлення таких аспектів: мінімального рівня заробітної плати, який є основним інструментом державного регулювання; інших державних норм та гарантій, що стосуються виконання державних обов'язків, надурочних годин, роботи в вихідні та святкові дні; рівня оподаткування доходів працівників; співвідношень оплати праці між різними галузями; умов та розмірів оплати праці в бюджетних установах та інших важливих сферах [21, 22, 28].

Постановою № 351 від 30 червня 2016 року затверджено Положення, яке регулює порядок визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями. Метою цього Положення є забезпечення

надійності банківської системи, ефективного управління кредитними ризиками та сприяння прозорості в діяльності банків.

Згідно з Положенням, банки повинні здійснювати оцінку кредитного ризику за активними операціями, враховуючи різні фактори, що можуть впливати на здатність позичальника повернути борг. Положення встановлює вимоги до формування резервів під ймовірні втрати за такими операціями, що є важливим для збереження фінансової стабільності банків.

У контексті впливу на фінансовий результат, постанова акцентує увагу на необхідності банків формувати резерви під кредитні ризики, що може мати прямий вплив на витрати банку. Резерви мають бути достатніми для покриття потенційних збитків від непогашених кредитів, що в свою чергу може знижувати прибутковість банків, але є важливим заходом для забезпечення фінансової стабільності та захисту інтересів вкладників і кредиторів.

Цей документ підвищує вимоги до банків щодо ефективного управління кредитними ризиками, знижує ймовірність системних ризиків та забезпечує підвищення довіри до банківської системи в цілому [23].

Оподаткування прибутку банків в Україні здійснюється на загальних принципах, які регулюються податковим законодавством, зокрема Податковим кодексом України. Враховуючи особливості банківської діяльності, існують деякі специфічні вимоги щодо оподаткування прибутку банків, які відрізняються від загальних правил для інших підприємств.

Основним податком, що стягується з прибутку банків, є податок на прибуток підприємств. Банк визначає свої податкові зобов'язання на основі фінансового результату, який розраховується як різниця між доходами та витратами, з урахуванням коригувань, передбачених податковим законодавством. Для банків важливими є специфічні витрати, пов'язані з резервами під кредитні ризики, формуванням резервів для покриття можливих втрат за операціями та іншими специфічними витратами, які знижують оподатковуваний прибуток.

Крім того, банки мають право на деякі пільги, що стосуються оподаткування, наприклад, на використання резервів на покриття можливих кредитних збитків. Це дозволяє зменшити оподатковуваний прибуток банку, якщо він створює відповідні резерви для покриття потенційних втрат. Податковий кодекс також передбачає особливості для банківських установ, що працюють у рамках спеціальних економічних зон або надають певні фінансові послуги, які можуть бути звільнені від оподаткування.

Одним із важливих аспектів є також облік доходів та витрат за операціями з іноземною валютою, оскільки банки активно працюють на валютних ринках. Усі ці фактори, включаючи витрати на резерви, специфіку кредитних операцій та валютні операції, впливають на кінцевий розмір прибутку, який оподатковується.

За підсумками 2023 року банки отримали високий рівень валової рентабельності, однак заплатили за підсумками року податок на прибуток за ставкою 50% [29]. НБУ зазначає у Звіті про фінансову стабільність, що «податок має перерозподілити на користь держави значні заробітки банків, що виникли через ринкові умови та особливості монетарної політики, а не завдяки їхній ефективності» [30]. Водночас, навіть за умови сплати податку на прибуток за підвищеною ставкою, банки отримали рівень рентабельності 2,94%.

Таким чином, оподаткування прибутку банків в Україні враховує їхні специфічні операції та вимоги, що забезпечують баланс між ефективністю їх роботи та стабільністю фінансової системи, створюючи умови для розвитку банківського сектора.

Висновки до Розділу 1

У роботі доведено, що поняття прибутковості банку є ключовим аспектом його фінансової стабільності та ефективності. Прибутковість відображає здатність банку генерувати прибуток від своїх основних та інвестиційних операцій, що є важливим не лише для самостійного розвитку фінансової установи, а й для підтримки довіри клієнтів і інвесторів. Оцінка прибутковості є необхідною для стратегічного планування та визначення напрямків розвитку банківської діяльності.

Система індикаторів оцінювання прибутковості банку включає різні фінансові показники, серед яких найважливішими є чистий процентний марж, рентабельність активів (ROA), рентабельність власного капіталу (ROE), чистий дохід на одну одиницю витрат та інші. Ці індикатори дозволяють детально оцінити ефективність діяльності банку, його здатність генерувати прибуток від активів, управлінських рішень та використання ресурсів.

Завдяки використанню різних показників, можна здійснити комплексний аналіз, виявити сильні та слабкі сторони діяльності банку, зрозуміти рівень його конкурентоспроможності на ринку фінансових послуг. Система індикаторів оцінювання прибутковості допомагає банкам адаптувати свою стратегію до змін на фінансових ринках, а також забезпечує прозорість для регуляторів та інвесторів.

Таким чином, прибутковість банку є важливим показником, що визначає його здатність до зростання та підтримки стабільності. Враховуючи різноманіття індикаторів, банківські установи можуть отримати повну картину ефективності своєї діяльності, що дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення і забезпечувати фінансову стійкість у довгостроковій перспективі.

Аргументовано, що стратегічне управління прибутковістю банку є комплексним і багатоаспектним процесом, який вимагає постійної уваги та адаптації до змінюваних умов зовнішнього середовища. Ключові аспекти такого управління включають як збільшення доходів за рахунок інновацій та розширення продуктового портфеля, так і зниження витрат через оптимізацію операційних процесів. Водночас, управління ризиками та стабільність фінансового капіталу є основою довгострокової успішної діяльності банку. Завдяки поєднанню цих стратегій банки можуть досягти стабільного і сталого росту прибутковості, що забезпечує їх конкурентоспроможність і фінансову стійкість у динамічному фінансовому середовищі.

Регулювання процесів формування прибутку банків є критичним аспектом їх діяльності, оскільки прибуток визначає фінансову стабільність та ефективність роботи банківських установ. У сучасних умовах, зокрема в умовах економічних криз та швидких змін на фінансових ринках, процес управління прибутковістю банків стає більш складним, але необхідним для їхнього розвитку. Для забезпечення стабільності банківської системи важливою є взаємодія банків з державними органами, зокрема через регулювання процентних ставок, управління кредитними ризиками, нормативи капіталу та ліквідності.

Особлива роль належить монетарній політиці, законодавчим змінам та специфічним вимогам, які стосуються оподаткування, формування резервів та інвестиційної діяльності банків. Важливими інструментами регулювання прибутковості є також ліміти на валютні позиції, що допомагають знижувати валютні ризики і стабілізувати національну валюту. Крім того, специфіка оподаткування прибутку банків в Україні передбачає певні пільги та коригування на витрати, що сприяють зниженню оподаткованого прибутку.

Таким чином, ефективне регулювання прибутковості банків не лише сприяє фінансовій стійкості, а й забезпечує стабільність фінансової системи держави, що є ключовим фактором для економічного розвитку країни.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНЮВАННЯ СТРАТЕГІЙ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ БАНКІВ УКРАЇНИ

2.1. Тенденції формування прибутковості банків

Формування прибутковості є однією з основних задач для банківських установ, адже це не лише показник їхньої фінансової ефективності, а й важливий фактор, що впливає на стабільність і конкурентоспроможність у сучасному фінансовому середовищі. В умовах глобалізації, розвитку новітніх фінансових технологій та зміни економічних реалій, банки стикаються з численними викликами, які потребують постійної адаптації стратегій управління прибутковістю.

Тенденції формування прибутковості банків змінюються під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. Зокрема, економічні цикли, політичні ризики, коливання процентних ставок, зміни в податковому законодавстві та розвиток цифрових фінансових послуг істотно змінюють умови, в яких працюють банки. У той же час, банки змушені постійно вдосконалювати свою діяльність, оптимізувати витрати, знижувати ризики і збільшувати доходи для досягнення високої прибутковості.

Основними аспектами, що впливають на формування прибутковості банків, є управління активами і пасивами, кредитування, інвестиції, а також валютні операції. Водночас, важливим елементом є і регуляторне середовище, яке визначає обмеження та інструменти, доступні для фінансових установ. В Україні, наприклад, Національний банк України встановлює ліміти на валютні позиції, капітальні вимоги, процентні ставки та інші регуляторні норми, що прямо впливають на прибутковість банків.

Сучасні тенденції також зумовлені активним розвитком фінансових технологій, які змінюють механізми надання банківських послуг, зокрема через цифрові платформи, мобільні додатки, блокчейн та інші інноваційні

рішення. Це дає змогу банкам знижувати операційні витрати та досягати більших результатів при менших ресурсах.

З огляду на це, проблема формування прибутковості банків має безпосередній вплив на стабільність банківської системи, розвиток фінансового сектору країни та забезпечення економічної безпеки. Своєчасне реагування банків на зміни ринкових умов і адаптація до нових економічних реалій стають ключовими аспектами для забезпечення їхнього прибутку в умовах швидко змінюваного економічного середовища.

Основними складовими банківського прибутку є доходи та витрати, структура яких наведена нижче (рис. 2.1.)

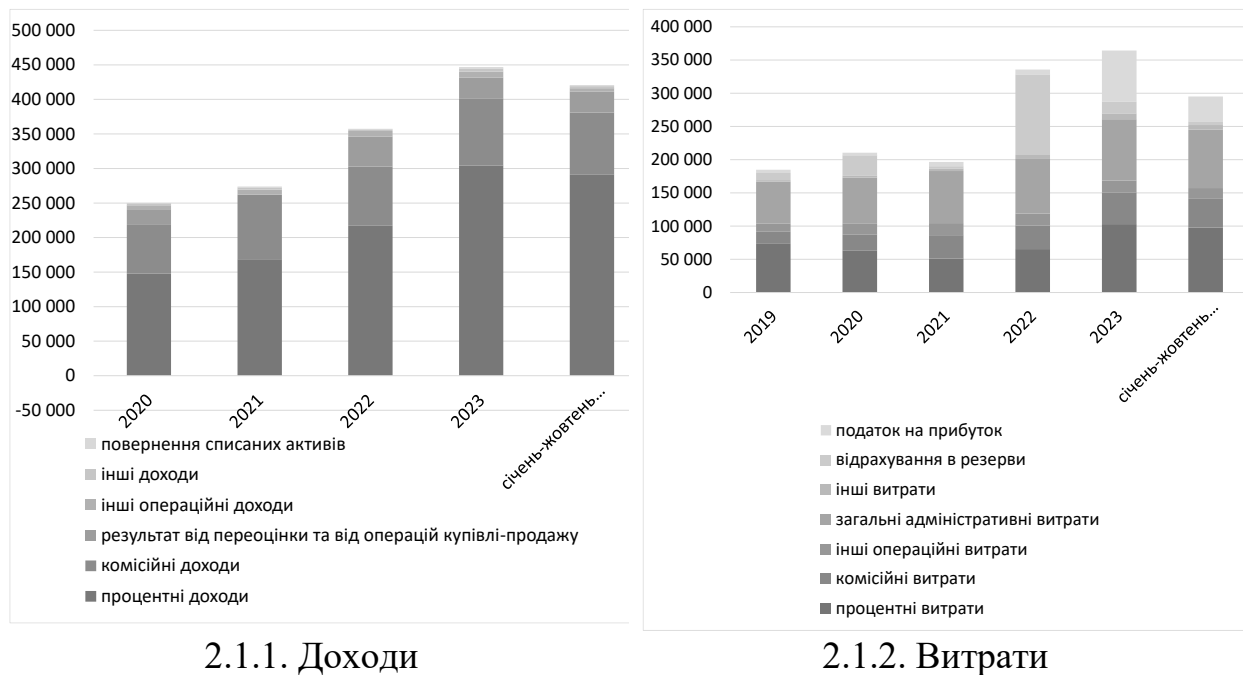

Рис. 2.1. Динаміка структури доходів та витрат банків України в 2020-10 міс. 2024 рр.

Джерело: складено за даними [31]

Загальні доходи мають чітке зростання в період з 2019 до 2023 року, з 243 102 до 446 804. Це свідчить про стабільне і значне збільшення доходів

протягом цих років. В 2024 році (за даними січня-жовтня) доходи ще не досягли рівня попереднього року.

Процентні доходи постійно зростають з 152 954 у 2019 році до 304 437 у 2023 році. Це збільшення майже вдвічі за п'ять років свідчить про поліпшення умов чи росту діяльності, пов'язаної з процентними операціями.

Комісійні доходи показують помірне зростання з 62 057 у 2019 році до 97 061 у 2023 році. Хоча темп росту не такий швидкий, як у процентних доходах, але вони стабільно збільшуються.

Динаміка результату від переоцінки та від операцій купівлі-продажу демонструє змішані тенденції. Ця категорія має значні коливання. Спочатку був стійкий ріст (16 225 у 2019 до 43 482 у 2022), але в 2023 році спостерігається значне зниження до 30 264, а у 2024 році цей показник майже не змінився (30 036). Це може свідчити про нерівномірність результатів від інвестиційних або фінансових операцій, що є характерним для таких непередбачуваних процесів.

Інші операційні доходи демонструють стабільність: вони коливаються в межах 6 813 – 8 364, без різких змін.

Інші доходи доходи мають незначні коливання, зростаючи з 2 809 у 2019 році до 4 621 у 2023 році, але зниження до 2 794 в 2024 році може свідчити про нестабільність цієї категорії доходів.

Повернення списаних активів демонструє поступове збільшення з 909 у 2019 році до 2 056 у 2023 році. Це може бути ознакою поліпшення фінансового управління або ефективнішого відновлення активів.

Отже, протягом 2019–2023 років спостерігається стабільне зростання доходів, особливо процентних і комісійних. Найбільші коливання спостерігаються у результатах від переоцінки та купівлі-продажу, а також у інших доходах, де є значні зміни між роками.

Загальні витрати мають тенденцію до зростання, починаючи з 184 746 у 2019 році до 364 124 у 2023 році.

Спостерігається суттєвий приріст витрат в період з 2020 по 2022 роки, що може бути обумовлено інфляційними процесами або змінами в операційних витратах.

Процентні витрати зменшуються з 74 062 у 2019 році до 51 097 у 2021 році, а потім значно зростають у 2022 і 2023 роках до 103 043. Це може свідчити про зростання заборгованості або зростання процентних ставок, що збільшують витрати.

Комісійні витрати мають поступове зростання: з 18 096 у 2019 році до 47 084 у 2023 році. Це може бути свідченням збільшення обсягу комісійних операцій або підвищення вартості послуг, що надаються.

Інші операційні витрати в основному залишаються стабільними з незначними коливаннями. З 11 790 у 2019 році вони досягли 18 481 у 2023 році.

Адміністративні витрати мають сталий ріст з 62 936 у 2019 році до 92 325 у 2023 році, що свідчить про постійне збільшення витрат на управлінські потреби, зарплати та інші адміністративні витрати.

Інші витрати також демонструють зростання з 2 379 у 2019 році до 8 727 у 2023 році, що вказує на зростання додаткових витрат, не пов'язаних з основною діяльністю.

Відрахування в резерви показують значні коливання. Спочатку були низькими (10 714 у 2019 році), а в 2022 році відбулося значне збільшення до 121 204. Це може свідчити про необхідність створення більших резервів через зміну ринкових умов або ймовірні ризики. У 2024 році ці витрати зменшуються до 5 605, що може бути наслідком зменшення необхідності в резервуванні.

Податок на прибуток показує значне зростання в 2023 році, з 7 356 до 76 650, що вказує на значне збільшення прибутку та зміну податкових ставок.

Витрати мають загальний тренд до зростання, особливо в категоріях процентних витрат і комісійних витрат. Втім, у 2024 році спостерігається

деяке зниження витрат, що може свідчити про оптимізацію чи коригування фінансової стратегії.

Зміни в відрахуваннях до резервів та податку на прибуток демонструють значні коливання, що може бути обумовлено специфічними подіями чи змінами в фінансових умовах (наприклад, створення великих резервів або різке зростання прибутку).

Найбільший приріст спостерігається в категорії процентних витрат, що може свідчити про збільшення боргового навантаження або зміни на ринку фінансів (зростання процентних ставок).

Таблиця 2.1.

Динаміка показників, що характеризують ефективність залучення та розміщення ресурсів, банками України за період 2020-10 міс. 2024 р.

%

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	січень-жовтень 2024	Динаміка за період
Середня ставка розміщення	14,15	10,84	10,63	12,85	14,36	12,69	
Середня ставка залучення	5,73	3,90	2,84	3,06	3,89	3,47	
Процентний спред	8,43	6,94	7,79	9,79	10,47	9,23	
Чиста процентна маржа	7,30	6,22	7,41	8,98	9,50	8,42	
Скоригована на ризик маржа	6,31	3,95	7,20	1,81	8,66	8,18	

Джерело: складено за даними [31]

Середня ставка розміщення показує коливання протягом 2019-2023 років. Вона знизилася з 14,15 у 2019 році до 10,63 у 2021 році, але знову зросла в 2022-2023 роках (12,85 і 14,36 відповідно). Зміни ставки можуть бути зумовлені ринковими умовами та коливаннями в процентних ставках на фінансових ринках. Підвищення ставки в 2023 році свідчить про зростання попиту на фінансування та зміни в економічній ситуації (підвищення інфляції та зміни в політиці центрального банку). Також додатковим чинником зростання ставки розміщення є збільшення в портфелі більш дохідних активів.

Середня ставка залучення зменшувалася протягом 2019-2021 років (з 5,73 до 2,84), але знову зросла в 2022 і 2023 роках до 3,06 і 3,89 відповідно.

Зниження ставки залучення в 2021 році може свідчити про полегшення умов залучення коштів, а підвищення в 2022-2023 роках – про зміни в економічних умовах, що потребували коригування ставок.

Процентний спред зростає з 8,43 у 2019 році до 10,47 у 2023 році. Це вказує на те, що різниця між ставками розміщення та залучення збільшується, що може бути позитивним для фінансової організації, оскільки вона отримує більший прибуток від кредитування та інших операцій. Збільшення процентного спреда може свідчити про покращення маржі або ефективність фінансової стратегії.

Чиста процентна маржа зростає з 7,30 у 2019 році до 9,50 у 2023 році. Це свідчить про поступове покращення доходності від процентних операцій. Позитивний тренд чистої процентної маржі вказує на зростання ефективності використання фінансових ресурсів і можливе зниження витрат при обслуговуванні зобов'язань.

Скоригована на ризик маржа показує значні коливання: від 6,31 у 2019 році до 1,81 у 2022 році, з подальшим зростанням до 8,66 у 2023 році. Коливання цієї маржі вказують на змінюваність ризиків, які організація бере на себе. Падіння маржі у 2022 році може бути пов'язано з високими ризиками або погіршенням якості активів. Зростання в 2023 році може свідчити про зниження ризиків або покращення управління ними.

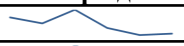
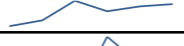
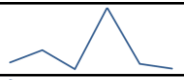
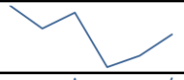
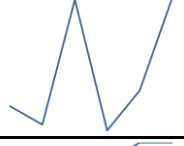
Більшість ключових показників (процентний спред, чиста процентна маржа) демонструють позитивні тенденції, що може свідчити про покращення ефективності фінансової діяльності, зокрема у процентних операціях.

Зміни середніх ставок та скоригованої на ризик маржі відображають змінні економічні умови і варіативність ризиків. Хоча є певні коливання в показниках, зокрема у скоригованій на ризик маржі, загальний тренд є позитивним, що вказує на зростання прибутковості й успішність стратегії на фоні змінюваних економічних умов.

Динаміку показників, що характеризують складові доходів та витрат банків України наведено в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Динаміка показників, що характеризують складові доходів та витрат банків України за період 2020-10 міс. 2024 р.

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	січень-жовтень 2024	Динаміка за період
Комісійні доходи на од. активів, %	4,16	3,88	4,54	3,64	3,30	3,37	
Комісійні витрати на од. активів, %	1,21	1,32	1,71	1,51	1,60	1,64	
Торговий результат на од. активів, %	1,09	1,18	0,00	1,85	1,03	1,12	
Відрахування в резерви на од. активів, %	0,72	1,70	0,17	5,15	0,60	0,21	
Адміністративні витрати на од. активів, %	4,21	3,81	3,81	3,51	3,14	3,28	
Адміністративні витрати до непроцентних витрат, %	56,86	47,06	53,85	30,50	35,36	44,53	
Коефіцієнт достатності чистого процентного доходу для покриття можливих збитків за кредитними операціями	7,36	2,73	34,12	1,25	11,31	34,40	
Коефіцієнт достатності основних доходів для покриття витрат на	1,95	1,89	2,24	2,45	2,72	2,72	

Джерело: складено за даними [31].

Комісійні доходи на одиницю активів показують зниження з 4,16% у 2019 році до 3,30% у 2023 році, з незначним зростанням у 2024 році (3,37%). Зниження цього показника може вказувати на зменшення ефективності комісійних операцій або на зниження частки комісійних доходів від активів. Втім, невелике зростання у 2024 році може свідчити про певну стабілізацію цього процесу.

Комісійні витрати на одиницю активів зростають з 1,21% у 2019 році до 1,60% у 2023 році, з незначним зростанням у 2024 році (1,64%). Збільшення комісійних витрат може свідчити про підвищення вартості обслуговування активів або зміну структури витрат, що може впливати на фінансові результати.

Торговий результат на одиницю активів значно коливається, знижується в 2021 році до 0% і потім знову зростає до 1,03% у 2023 році, з незначним

зростанням у 2024 році (1,12%). Коливання торгового результату можуть свідчити про високий рівень волатильності на ринку або змінні умови для торгових операцій. Підвищення результату у 2022 і 2023 роках може вказувати на відновлення торгівельної активності.

Відрахування в резерви на одиницю активів показують значні коливання. Вони зростають до 5,15% у 2022 році, а в 2023 році знижуються до 0,60% і далі падають до 0,21% у 2024 році. Падіння цього показника у 2023 і 2024 роках може свідчити про зменшення необхідності створення резервів через поліпшення якості активів або стабілізації економічних умов.

Адміністративні витрати на одиницю активів зменшуються з 4,21% у 2019 році до 3,14% у 2023 році, з невеликим зростанням у 2024 році (3,28%). Це свідчить про зниження адміністративних витрат відносно активів, що може бути ознакою більш ефективного управління чи оптимізації витрат.

Адміністративні витрати до непроцентних витрат: зменшення цього показника з 56,86% у 2019 році до 35,36% у 2023 році вказує на зниження частки адміністративних витрат у загальних непроцентних витратах. Це свідчить про покращення ефективності витрат або зменшення адміністративних витрат відносно інших непроцентних витрат.

Коефіцієнт достатності чистого процентного доходу показує значні коливання, з 7,36 у 2019 році до 34,12 у 2021 році, з подальшим зниженням у 2022 році до 1,25, і відновленням до 11,31 у 2023 році. У 2024 році цей показник досягає 34,40. Коливання цього показника можуть свідчити про зміни в кредитній політиці або в ризиках, пов'язаних із кредитними операціями. Підвищення коефіцієнта у 2024 році може свідчити про значне поліпшення можливостей покриття ризиків за рахунок чистого процентного доходу.

Коефіцієнт достатності основних доходів для покриття витрат на забезпечення діяльності демонструє стабільне зростання з 1,95 у 2019 році до 2,72 у 2023 році, без змін у 2024 році. Це вказує на стабільне збільшення

можливостей покриття витрат на забезпечення діяльності за рахунок основних доходів, що є позитивним сигналом для фінансової стабільності.

В цілому, витрати, зокрема адміністративні витрати та відрахування в резерви, демонструють позитивні тенденції щодо зниження або стабілізації, що свідчить про покращення ефективності управління фінансами.

Відновлення показників, таких як-от коефіцієнт достатності чистого процентного доходу і основних доходів, свідчить про стабільність і зростання здатності покривати ризики та витрати.

Зниження комісійних доходів і витрат може свідчити про певну втрачену ефективність, але стабільне збільшення торгових результатів вказує на позитивні зміни в торгівельній діяльності.

Загалом, дані свідчать про певну стабільність у фінансових показниках, з оптимізацією витрат та ефективним управлінням активами.

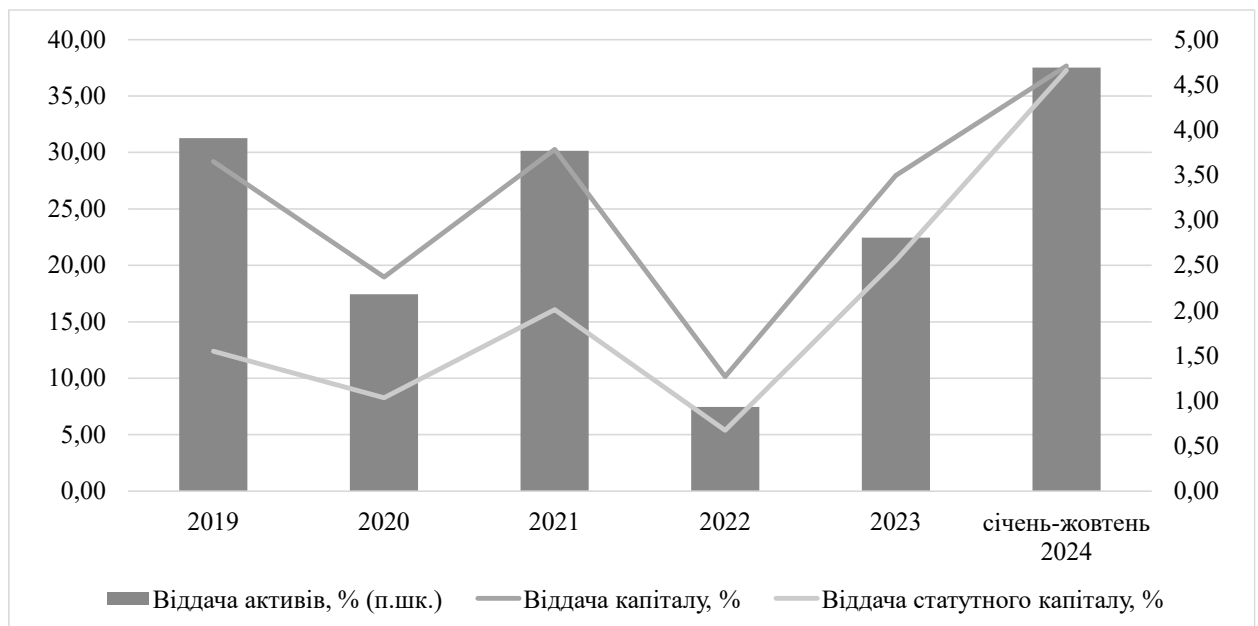

Рис. 2.2. Динаміка показників прибутковості банків України за період 2020-10 міс. 2024 р.

Джерело: складено за даними [31]

Віддача активів показує значну варіативність у 2019-2023 роках, починаючи з 3,91% у 2019 році, зниження до 0,93% у 2022 році, і знову зростання до 4,69% у 2024 році. Значні коливання цього показника можуть свідчити про змінюваність ефективності використання активів. Зниження в 2022 році спричинене несприятливими економічними умовами та повномасштабним вторгненням. Підвищення у 2024 році може свідчити про відновлення ефективності управління активами або покращення економічної ситуації.

Віддача капіталу показує варіативність, знизившись з 29,19% у 2019 році до 10,16% у 2022 році, але знову зросла до 37,67% у 2024 році. Це свідчить про високу волатильність прибутковості капіталу. Зниження у 2022 році могло бути спричинене економічною нестабільністю або зниженням прибутків, але відновлення зростання в 2024 році вказує на успішне використання капіталу та можливе поліпшення фінансових показників.

Віддача статутного капіталу також демонструє значні коливання: з 12,40% у 2019 році до 5,39% у 2022 році, з подальшим значним зростанням до 37,27% у 2024 році. Коливання цього показника можуть свідчити про різні рівні ефективності використання статутного капіталу в різні роки. Зниження у 2022 році, ймовірно, відбулося через зменшення прибутку або зростання витрат, але значне зростання в 2024 році вказує на ефективне управління капіталом і можливі позитивні зміни в діяльності підприємства.

Всі три показники віддачі (активів, капіталу і статутного капіталу) демонструють значні коливання протягом аналізованого періоду. Це може свідчити про чутливість фінансових результатів до змін на ринку або внутрішніх умов. Підвищення віддачі активів, капіталу та статутного капіталу в 2024 році вказує на позитивну динаміку і можливе покращення фінансової ситуації підприємства. Високі показники віддачі капіталу і статутного капіталу у 2024 році можуть свідчити про ефективне використання ресурсів і зростання прибутковості, що є позитивним сигналом для фінансової стабільності і довгострокового розвитку банків.

2.2. Ідентифікація чинників банківської прибутковості

Прибутковість банків є одним із ключових показників, що відображають ефективність діяльності фінансових установ та їх здатність генерувати доходи. У сучасному економічному середовищі банківська система піддається впливу численних факторів, як внутрішніх, так і зовнішніх, які визначають її фінансовий стан. Макроекономічні чинники, такі як рівень інфляції, процентні ставки, валютні коливання, економічне зростання, а також специфічні характеристики кожного банку можуть істотно впливати на його прибутковість. Визначення та оцінка цих чинників має велике значення для розробки ефективної фінансової стратегії як для окремих банків, так і для всієї банківської системи в цілому.

Метою цього параграфу роботи є ідентифікація чинників, що впливають на банківську прибутковість, з використанням двох моделей аналізу.

Перша модель є часовою, і вона дозволяє оцінити вплив макроекономічних факторів на прибутковість банківської системи в цілому на основі даних за кілька років. Такий підхід дає змогу побачити довгострокові тенденції і оцінити роль макроекономічних змін на рівні банківської системи.

Друга модель є просторова, і вона застосовується для дослідження прибутковості окремих банків України за 2023 рік. Цей підхід дозволяє аналізувати відмінності в прибутковості між різними банками, враховуючи специфіку їх діяльності, масштаби, стратегічні орієнтири та інші фактори, що можуть впливати на результативність їхньої роботи. Просторовий аналіз допоможе виявити ключові чинники, що зумовлюють різницю в прибутковості серед банків в одному конкретному періоді.

Застосування цих двох підходів дозволить детальніше вивчити вплив як загальноекономічних змін, так і специфічних чинників, що характерні для українських банків, на їх фінансові результати. Враховуючи важливість банківського сектора для економіки країни, результати цього дослідження

можуть мати практичне значення для банків, регуляторів та інших економічних агентів, що працюють у фінансовій сфері.

Таблиця 2.3

Вихідні дані для часової моделі

Роки	Віддача активів	Віддача капіталу	Динаміка ВВП	Безробіття	Інфляція	Коефіцієнт працездатності активів	Частка кредитів	Рівень ризику активів	Частка строкових ресурсів	Капітал/Активи
Змінні	Y1	Y2	X1	X2	X3	X3	X4	X5	X6	X7
2000	-0,09	-0,45	99,1	4,2	6,5	0,70	63,66	6,87	37,71	17,53
2001	1,27	7,50	108,8	3,8	6,1	0,76	67,21	6,29	47,57	16,63
2002	1,27	7,97	105,3	3,7	-0,6	0,80	73,14	5,76	52,30	15,62
2003	1,04	7,61	109,5	3,6	8,2	0,80	73,27	5,07	58,66	12,85
2004	1,07	8,43	111,8	3,5	12,3	0,78	72,16	5,12	59,73	13,71
2005	1,31	10,39	103,1	3,2	10,3	0,80	73,06	4,20	61,35	11,90
2006	1,61	13,52	107,6	2,7	11,6	0,83	79,16	3,76	65,32	12,51
2007	1,50	12,67	108,2	2,3	16,6	0,86	80,98	3,26	65,27	11,61
2008	1,03	8,51	102,2	3	22,3	0,90	85,55	4,97	69,58	12,88
2009	-4,38	-32,52	84,9	1,9	12,3	0,89	84,90	12,22	63,26	13,08
2010	-1,45	-10,19	104,1	2	9,1	0,89	80,14	13,65	63,14	14,62
2011	-0,76	-5,27	105,5	1,8	4,6	0,87	78,28	13,03	63,30	14,75
2012	0,45	3,03	100,2	1,8	-0,2	0,81	72,33	11,15	67,41	15,02
2013	0,12	0,81	100	1,8	0,5	0,82	71,31	9,32	68,12	15,07
2014	-4,07	-30,46	93,4	1,9	24,9	0,89	76,42	13,48	62,21	11,24
2015	-5,46	-51,91	90,2	1,9	43,3	0,71	54,88	20,17	54,23	8,27
2016	-12,60	-116,74	102,4	1,5	12,4	0,68	41,51	27,69	52,29	9,85
2017	-1,93	-15,84	102,4	1,4	13,7	0,71	39,41	27,51	49,16	12,08
2018	1,69	14,67	103,5	1,3	9,8	0,77	41,36	28,83	47,88	11,40
2019	4,26	33,45	103,2	1,5	4,1	0,72	36,24	24,64	41,88	13,39
2020	2,44	19,22	96,2	2	5,0	0,75	31,39	17,37	37,05	11,49
2021	4,09	35,08	103,4	2,5	10,0	0,77	36,87	12,94	30,39	12,44
2022	1,04	9,68	71,2	21	26,6	0,72	28,33	13,44	25,56	9,18
2023	3,23	30,20	105,3	18,3	5,1	0,72	22,19	11,07	28,79	10,04
Максимум	4,26	35,08	111,80	21,00	43,30	0,90	85,55	28,83	69,58	17,53
Мінімум	-12,60	-116,74	71,20	1,30	-0,60	0,68	22,19	3,26	25,56	8,27
Дисперсія	12,99	1014,97	77,75	24,54	97,20	0,00	416,03	64,46	178,02	5,32
Середньоквадратичне відхилення	2,47	20,92	6,00	2,66	6,80	0,06	18,06	6,20	11,04	1,80

Джерело: складено за даними [31].

На основі наведених у табл. 2.3. даних можна зробити наступні висновки.

У період з 2000 по 2023 роки показники віддачі активів і капіталу демонструють значну варіативність. Найвищі значення спостерігаються в

2019-2021 роках, зокрема у 2019 році, коли віддача активів становила 4,26%, а віддача капіталу — 33,45%. Найнижчі значення зафіксовано в періоди економічної кризи, зокрема в 2009 та 2015 роках, коли віддача активів досягала -4,38% і -5,46% відповідно.

ВВП демонструє загальний зростаючий тренд до 2008 року, після чого спостерігається зниження в 2009-2015 роках через економічні труднощі, що супроводжувались падінням показників на рівні 90-96%. З 2016 року ВВП поступово відновлюється, зростаючи до 105,3% у 2023 році.

Безробіття зменшується протягом більшості років, досягнувши мінімуму в 2008 році (2,3%). Однак у 2022 та 2023 роках спостерігається зростання рівня безробіття, що може бути наслідком економічної нестабільності. Інфляція показує високу волатильність, зростаючи до рекордного рівня в 43,3% у 2015 році та поступово знижуючись до 5,1% у 2023 році

Коефіцієнт працездатності активів залишається відносно стабільним на рівні 0,72-0,90, з деякими коливаннями в періоди економічних спадів. Частка кредитів знижувалась після 2008 року, але в 2015 році досягла мінімуму (54,88%), що може свідчити про обережнішу кредитну політику банків.

Рівень ризику активів має високу дисперсію, з максимальною величиною в 27,69 у 2016 році. Частка строкових ресурсів демонструє тенденцію до зниження, що вказує на зменшення довгострокового фінансування. Спостерігається зменшення співвідношення капіталу до активів, з найбільшим значенням 17,53% у 2000 році і найменшим у 2023 році — 10,04%.

З 2000 по 2007 роки економіка демонструє стійке зростання, що підтримується високими рівнями віддачі активів і капіталу. Періоди економічної нестабільності (2008-2015) супроводжуються значними коливаннями показників, зокрема високою інфляцією та ризиками. З 2016 року спостерігається поступове відновлення, однак рівень ризику і частка кредитів залишаються важливими чинниками для аналізу стабільності.

Ці дані вказують на значну залежність фінансових показників від економічної ситуації, в тому числі криз та відновлення економіки.

Для більш точної оцінки цих чинників побудуємо регресії

$$Y_{1,t} = a_0 + \sum_{i=1}^7 a_{i,t} X_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (2.1)$$

$$Y_{2,t} = a_0 + \sum_{i=1}^7 a_{i,t} X_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (2.2)$$

Результати регресійного аналізу наведено в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4.

Результати впливу чинників на показники прибутковості банків за даними 2000-2023 рр.

Залежні змінні				
Прибутковість активів (ROA)			Прибутковість капіталу (ROE)	
Макроекономічні чинники				
Параметри коефіцієнтів	Коефіцієнт	Р-значущість	Коефіцієнт	Р-значущість
Динаміка ВВП	-	н/з	-	н/з
Безробіття	-	н/з	-	н/з
Інфляція	-	н/з	-	н/з
Банківські чинники				
Коефіцієнт працездатності активів	43,21425	0,009453867	414,5418	0,005428153
Частка кредитів	-0,38273	0,016697401	-3,29362	0,018694674
Рівень ризику активів	-0,43259	0,010606056	-3,63773	0,013697437
Частка строкових ресурсів	-	н/з	-	н/з
Капітал/Активи	1,129339	0,073813702	9,976256	0,072535172
R-квадрат	0,675686		0,679306	
Значущість F	0,011123		0,01036	

Джерело: власна розробка

На основі результатів аналізу впливу макроекономічних та банківських чинників на показники прибутковості банків (ROA і ROE) за період 2000-2023 років можна зробити наступні висновки.

Чинники макроекономічного середовища, такі як динаміка ВВП, рівень безробіття та інфляція, не виявили статистично значущого впливу на прибутковість активів (ROA) і прибутковість капіталу (ROE) банків (р-значущість незначуща, н/з). Це може свідчити про те, що банківський сектор менш чутливий до змін макроекономічних показників у порівнянні з іншими чинниками, або їхній вплив може бути опосередкованим через інші фактори.

Банківські чинники, крім структури пасивів виявилися статистично значущими.

Коефіцієнт працездатності активів показав статистично значущий позитивний вплив як на ROA (коефіцієнт 43,21, р-значущість 0,009), так і на ROE (коефіцієнт 414,54, р-значущість 0,005). Це означає, що більша ефективність використання активів банком призводить до кращих результатів у прибутковості як активів, так і капіталу.

Частка кредитів виявила негативний вплив на обидва показники прибутковості: на ROA (коефіцієнт -0,38, р-значущість 0,017) та на ROE (коефіцієнт -3,29, р-значущість 0,019). Це може свідчити про те, що більша частка кредитів у структурі активів банку може бути пов'язана з підвищенням ризиків і негативним впливом на прибутковість.

Рівень ризику активів також має негативний вплив на обидва показники прибутковості: на ROA (коефіцієнт -0,43, р-значущість 0,011) і на ROE (коефіцієнт -3,64, р-значущість 0,014). Це підтверджує, що більший рівень ризику активів знижує здатність банків генерувати прибуток.

Капітал/Активи показав статистично значущий позитивний вплив на ROA (коефіцієнт 1,13, р-значущість 0,074) та на ROE (коефіцієнт 9,98, р-значущість 0,073). Це свідчить, що більша частка капіталу в активах позитивно впливає на прибутковість банків, зокрема на їх здатність генерувати прибуток від активів та капіталу.

Загальна значущість моделей (F-значущість) для ROA (0,011) та ROE (0,010) свідчить про те, що ці моделі статистично значущі і можуть пояснювати значну частину варіації в показниках прибутковості банків.

Значення R-квадрат (0,68 для ROA і 0,68 для ROE) вказують на високий рівень пояснювальної здатності моделей, що означає, що більша частина варіації прибутковості активів і капіталу може бути пояснена обраними чинниками.

У цілому, банківські чинники, зокрема ефективність використання активів, частка кредитів, рівень ризику активів та капітал/активи, мають значний вплив на прибутковість банків, тоді як макроекономічні чинники не проявляються як статистично значущі для даних показників.

Просторові моделі описуються рівняннями:

$$Y_{1,t} = a_0 + \sum_{i=1}^7 a_i X_i + \varepsilon_{i,t} \quad (2.3)$$

$$Y_{2,t} = a_0 + \sum_{i=1}^7 a_i X_i + \varepsilon_{i,t} \quad (2.4)$$

Результати наведено в таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Результати впливу чинників на показники прибутковості банків станом на 01.01.2024 р.

Залежні змінні				
Прибутковість активів (ROA)			Прибутковість капіталу (ROE)	
Коефіцієнт працездатності активів	-	н/з	-	н/з
Рівень ризику активів	-0,18212	0,018741087	-0,1212	0,109693
Частка поточних коштів	-	н/з	-	н/з
Капітал/ Активи	-0,04666	0,031068972	-0,04527	0,053322
Чиста процента маржа	0,342319	4,06661E-09	0,325856	3,93E-08
Розмір	-	н/з	0,257798	0,101
Загальні адміністративні витрати / Чисті активи	-0,17038	-0,17038	-0,19489	0,105
R-квадрат	0,58295		0,548971	
Значущість F	<0.001		<0.001	

Джерело: власна розробка

За результатами аналізу впливу x чинників на показники прибутковості банків станом на 01.01.2024 року можна зробити низку висновків.

Коефіцієнт працездатності активів не виявив статистично значущого впливу на прибутковість активів (ROA) та капіталу (ROE). Це вказує на те, що ефективність використання активів не має суттєвого впливу на прибуткові показники в даному періоді.

Рівень ризику активів виявив негативний вплив на прибутковість активів (коефіцієнт -0,18212, p -значущість 0,0187) і капіталу (коефіцієнт -0,1212, p -значущість 0,1097). Це означає, що збільшення рівня ризику активів пов'язане зі зниженням прибутковості банків, хоча для ROE вплив є менш вираженим.

Частка поточних коштів не має статистично значущого впливу на прибутковість активів або капіталу.

Капітал/Активи показав негативний вплив на прибутковість як активів (коефіцієнт -0,04666), так і капіталу (коефіцієнт -0,04527), хоча цей вплив є слабким. Це може свідчити, що більша частка капіталу у структурі активів не завжди сприяє зростанню прибутковості.

Чиста процента маржа має значний позитивний вплив на прибутковість активів (коефіцієнт 0,342319, p -значущість 4,07E-09) та капіталу (коефіцієнт 0,325856, p -значущість 3,93E-08). Це підтверджує важливість ефективного управління процентними доходами як ключового джерела прибутку банків.

Розмір банку має позитивний вплив на прибутковість капіталу (коефіцієнт 0,257798), хоча цей ефект є статистично значущим на рівні 10 % (p -значущість 0,101).

Загальні адміністративні витрати/Чисті активи виявили негативний вплив на прибутковість як активів (коефіцієнт -0,17038), так і капіталу (коефіцієнт -0,19489). Це свідчить про те, що зростання адміністративних витрат на одиницю активів або капіталу знижує прибутковість.

Моделі регресії мають високу статистичну значущість, що підтверджується значеннями R-квадрат (0,58295 для ROA і 0,548971 для ROE)

та значущістю F ($<0,001$). Це вказує на те, що модель здатна пояснити значну частину варіації в показниках прибутковості банків.

У підсумку, найбільший вплив на прибутковість банків мають чиста процента маржа, рівень ризику активів, та загальні адміністративні витрати/чисті активи, тоді як вплив інших чинників, таких як капітал/активи та розмір банку, є менш вираженим, але також має своє значення в контексті управління прибутковістю.

2.3. Методичні підходи до оцінювання стратегій управління прибутковістю банків

Стратегії управління прибутковістю є одними з основних аспектів діяльності банківських установ, оскільки прибуток не лише забезпечує фінансову стабільність банку, а й є основою для розвитку, інвестицій та підтримки конкурентоспроможності на ринку. В умовах динамічного фінансового середовища, що характеризується постійними змінами в макроекономічних умовах, розвитку фінансових технологій, змінах у нормативно-правовому регулюванні, банки змушені адаптувати свої стратегії управління прибутковістю до нових умов. Це вимагає розробки ефективних методичних підходів до оцінки та вибору відповідних стратегій, які дозволяють не лише оптимізувати фінансові результати, але й зберігати стабільність та мінімізувати ризики.

Методичні підходи до оцінки стратегій управління прибутковістю банків базуються на комплексному аналізі внутрішніх та зовнішніх факторів, що впливають на діяльність фінансових установ. Зокрема, важливим є вивчення фінансових показників, таких як прибутковість активів (ROA), прибутковість капіталу (ROE), чиста процентна маржа та інші. Оцінка цих показників дозволяє банкам здійснювати стратегічне планування,

прогнозування та коригування бізнес-процесів для досягнення оптимальних фінансових результатів.

Одним із ключових аспектів є застосування фінансових моделей, які дозволяють визначити вплив різних чинників, як макроекономічних (темпи економічного зростання, рівень інфляції, безробіття), так і внутрішніх, пов'язаних з ефективністю використання активів, управлінням витратами та ризиками. Вибір правильних методичних підходів допомагає банкам забезпечити стабільний прибуток навіть в умовах фінансових нестабільностей і криз.

У цьому контексті важливим є не лише застосування кількісних методів оцінки, а й інтеграція якісних аспектів, таких як стратегічне управління, інноваційні технології, а також адаптація до змін на ринку. Оцінка ефективності стратегій управління прибутковістю банків є необхідною умовою для підтримки їхнього фінансового здоров'я та досягнення успіху в конкурентному середовищі.

За результатами аналізу літературних джерел можемо запропонувати методичні підходи до оцінювання стратегій управління прибутковістю банків на основі показників рентабельності активів, кредитного ризику та рівня комісійного доходу, які передбачають побудову багатовимірної моделі, де ці показники взаємодіють, відображаючи стратегічні орієнтири банку.

Рентабельність активів (Return on Assets, ROA) — це показник, який відображає здатність банку генерувати прибуток з кожної одиниці своїх активів. Високий рівень рентабельності вказує на ефективне використання активів і може свідчити про агресивну стратегію з високим рівнем ризику.

- Висока рентабельність активів свідчить про високий потенціал прибутку при високих ризиках (агресивна стратегія).
- Низька рентабельність активів може вказувати на стратегію, орієнтовану на збереження стабільності з меншими прибутками (стримана стратегія).

Кредитний ризик — це ймовірність того, що позичальники не зможуть виконати свої зобов'язання. Оцінка кредитного ризику включає в себе різні показники, такі як рівень безнадійних кредитів, середній ризик наданих кредитів тощо.

- Високий кредитний ризик, як правило, характеризує агресивну стратегію, де банк готовий надавати кредити за високими ставками з високими шансами на дефолт, щоб отримати більший прибуток.
- Низький кредитний ризик може свідчити про збереження стабільності та безпеки за рахунок консервативнішої стратегії.

Рівень комісійного доходу відображає частку доходу, що надходить від надання платних банківських послуг, таких як обслуговування рахунків, перекази, брокерські послуги тощо. Він може виступати як важливий індикатор диверсифікації банківських доходів.

- Високий рівень комісійного доходу характеризує диверсифіковану стратегію, де банк орієнтується на стабільний дохід від небанківських послуг, зменшуючи залежність від кредитного ризику.
- Низький рівень комісійного доходу може вказувати на традиційну модель, орієнтовану в основному на відсоткові доходи.

Оцінювання банківських стратегій буде здійснюватися за допомогою побудови координатної площини, де кожна точка представлятиме банк:

- **Ось ОХ (рентабельність активів, ROA)** — по горизонталі вказує на рівень рентабельності активів: ліворуч — низька рентабельність, праворуч — висока.
- **Ось ОУ (кредитний ризик)** — по вертикалі відображає рівень кредитного ризику: нижче — низький ризик, вище — високий ризик.
- **Розмір кружечка** — репрезентує рівень комісійного доходу: чим більший кружечок, тим вищий рівень комісійного доходу.

За результатами аналізу можна буде виділити такі стратегії як-от: агресивна, стримана та стратегія диверсифікації.

1. Агресивна стратегія

- Характеристики: висока рентабельність активів, високий кредитний ризик, малий або середній рівень комісійного доходу.
- Розміщення на площині: точка буде розташована в правій верхній частині площини, з малим або середнім розміром кружечка.

2. Стримана стратегія

- Характеристики: низька рентабельність активів, низький кредитний ризик, низький рівень комісійного доходу.
- Розміщення на площині: точка буде в лівій нижній частині площини з малим кружечком.

3. Диверсифікована стратегія

- Характеристики: висока рентабельність активів, середній або низький кредитний ризик, високий рівень комісійного доходу.
- Розміщення на площині: точка знаходиться у правій частині площини з великим кружечком, що вказує на високий рівень комісійного доходу.

Візуалізація на площині:

- Ось ОХ: Рентабельність активів (від низької до високої).
- Ось ОУ: Кредитний ризик (від низького до високого).
- Розмір кружечка: Рівень комісійного доходу (від малого до великого).

З цієї моделі можна визначити, яка стратегія найбільше підходить для конкретного банку в залежності від його пріоритетів щодо прибутковості, ризику та диверсифікації доходів.

За даними трис. 2.3., можна зробити такі висновки щодо динаміки основних показників. В 2019 та 2021 роках спостерігається висока рентабельність активів (3,91% та 3,77% відповідно), що вказує на ефективне використання активів банку. У 2022 році спостерігається значне зниження рентабельності (0,93%), що може бути наслідком економічних чи фінансових труднощів банку. У 2024 році (січень-жовтень) рентабельність активів зросла до 4,69%, що свідчить про поліпшення ефективності управління активами.

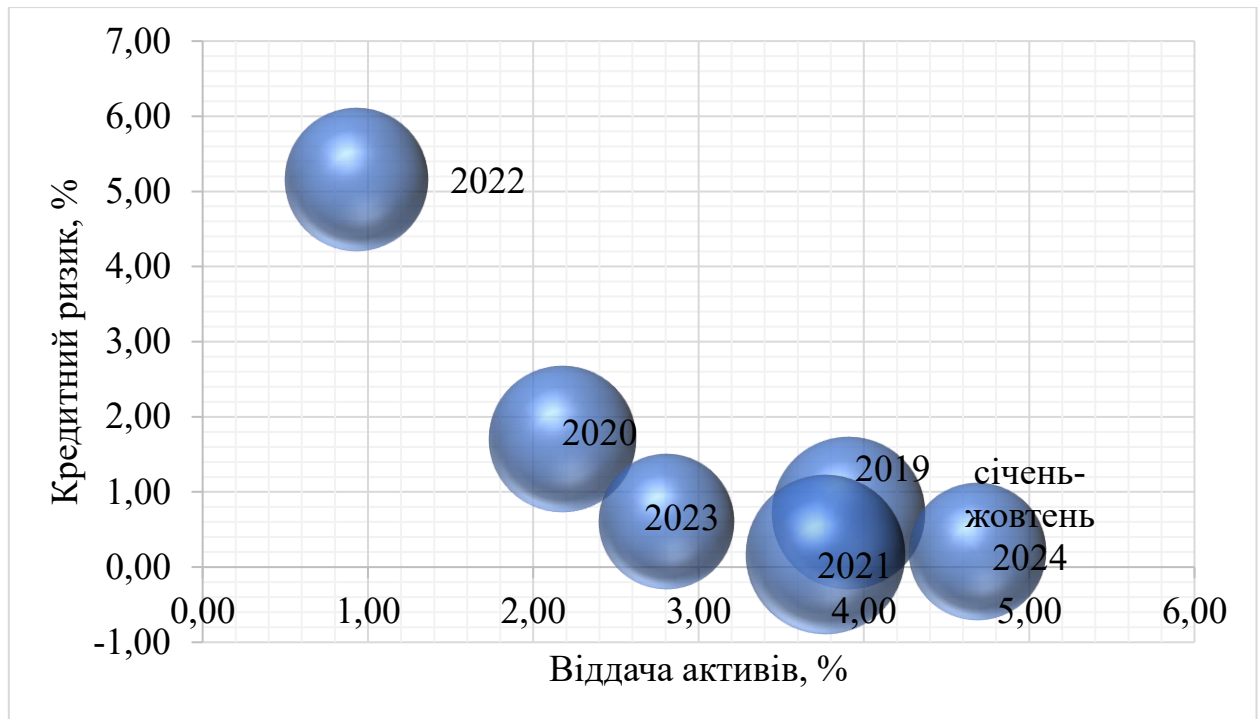

Рис. 2.3. Карта динаміки стратегій управління прибутковості банків України в 2019-10 міс. 2024 р.

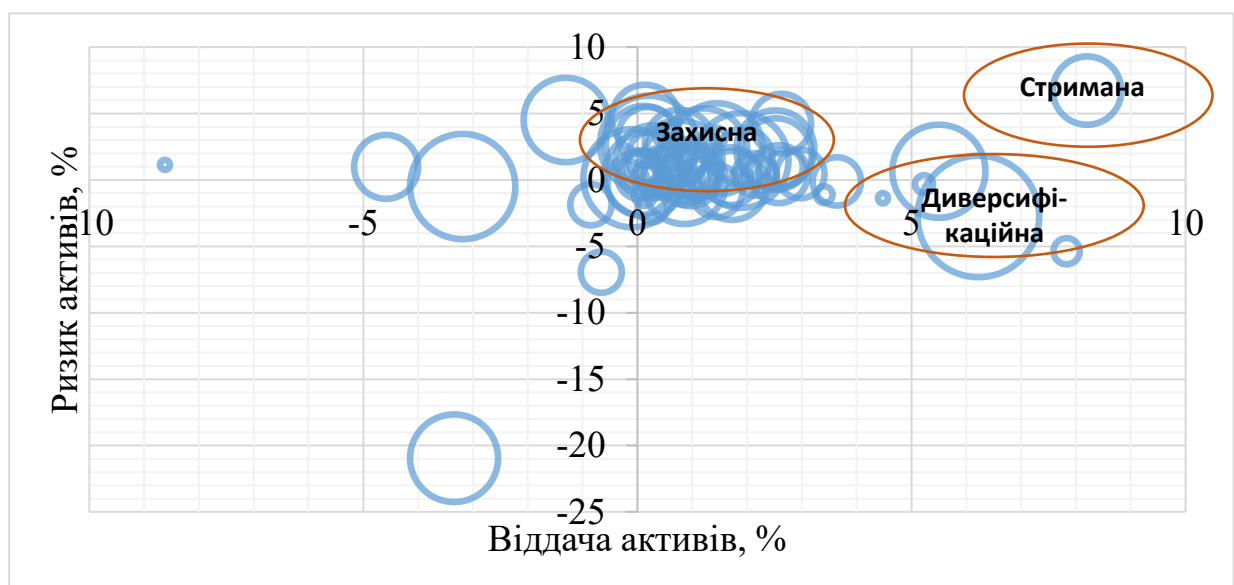
Джерело: власна розробка

Кредитний ризик (відрахування в резерви на одиницю активів) значно збільшився у 2020 та 2022 роках (1,70% та 5,15% відповідно), що свідчить про необхідність створення більших резервів на покриття можливих збитків через зростання неплатежів або дефолтів. У 2021 році відрахування в резерви значно знизилися до 0,17%, що могло бути результатом стабілізації фінансового стану банку. У 2024 році (січень-жовтень) кредитний ризик знову знизився до 0,21%, що є позитивним сигналом щодо покращення якості кредитного портфеля.

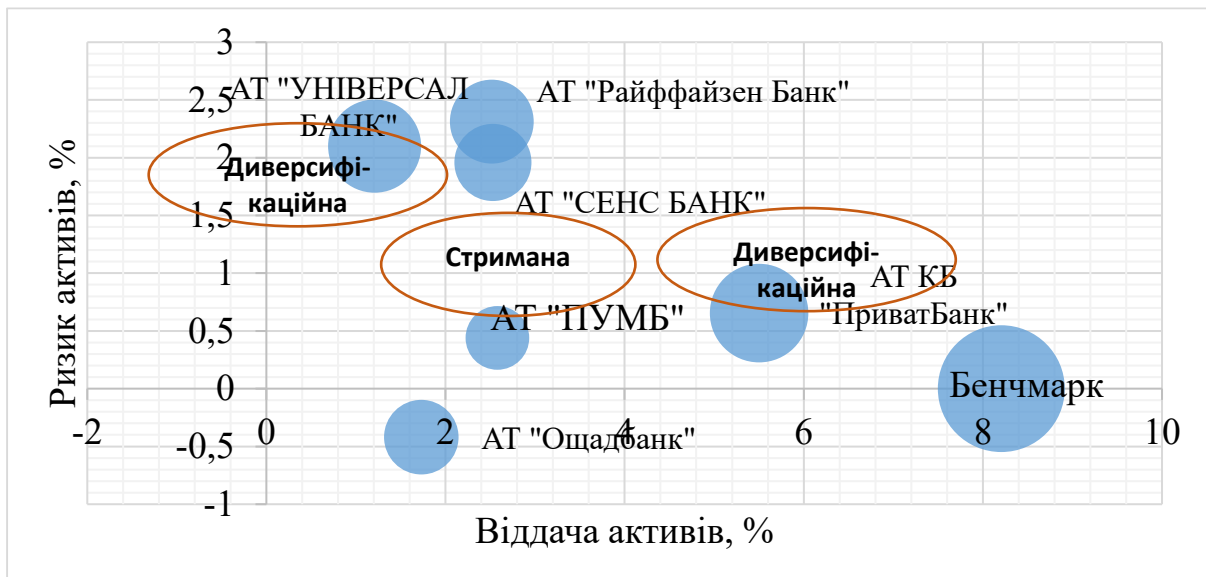
Рівень комісійного доходу на одиницю активів коливається в діапазоні від 3,30% до 4,54%. Максимум був досягнутий у 2021 році (4,54%), що вказує на високий рівень комісійних надходжень, ймовірно, завдяки активному розвитку небанківських послуг. У 2022 році спостерігається деяке зниження цього показника до 3,64%, що може свідчити про вплив економічних труднощів на діяльність банку. У 2024 році рівень комісійного доходу трохи підвищився до 3,37%, але залишився нижчим за пік 2021 року.

У цілому банки демонструють коливання показників рентабельності, кредитного ризику та комісійного доходу, з деяким зниженням у 2022 році, що є результатом повномасштабного вторгнення. У 2024 році банки продовжили відновлення рентабельності активів, а також знижує кредитний ризик, що вказує на ефективні заходи щодо покращення фінансової стабільності. Рівень комісійного доходу стабільно утримується на помірному рівні, що свідчить про важливість диверсифікації доходів для зменшення залежності від традиційного кредитування. Загалом, банки демонструють позитивну тенденцію до відновлення в 2024 році, зокрема в управлінні активами та зниженні кредитних ризиків, хоча рівень комісійного доходу потребує подальших зусиль для досягнення максимальних показників.

Найвищий рівень рентабельності активів спостерігається у АТ КБ "ПриватБанк" (5,5%), що свідчить про високий рівень ефективності використання активів цього банку. АТ "Ощадбанк" має найнижчий показник рентабельності активів (1,73%), що може свідчити про менш ефективне використання активів порівняно з іншими банками. Решта банків, таких як АТ "СЕНС БАНК", АТ "Райффайзен Банк" та АТ "ПУМБ", показують помірні значення рентабельності активів (2,5–2,58%), що вказує на середню ефективність.

2.3.1. Банківська система

2.3.2. Окремі банки

Рис. 2.3. Оцінювання стратегій управління прибутковістю банків України станом на 01.01.2024 р.

Джерело: власна розробка

АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК" має найвищий рівень кредитного ризику (2,10%), що свідчить про значні відрахування в резерви на одиницю активів, ймовірно через високий ризик наданих кредитів. АТ "Ощадбанк" показує негативне значення кредитного ризику (-0,42%), що може бути результатом надмірно низьких відрахувань в резерви або коригування резервів. Інші банки мають помірні показники кредитного ризику, серед яких АТ "СЕНС БАНК" (2,31%) та АТ "Райффайзен Банк" (1,96%).

АТ КБ "ПриватБанк" має найвищий рівень комісійного доходу (6,06%), що може свідчити про сильну диверсифікацію доходів банку, зокрема через розвиток платіжних послуг та інших комісійних операцій. АТ "Ощадбанк" має найнижчий рівень комісійного доходу (3,48%), що може свідчити про залежність від традиційного банківського доходу. АТ "СЕНС БАНК" (4,37%) та АТ "Райффайзен Банк" (3,71%) також показують досить високий рівень комісійного доходу, що свідчить про певну диверсифікацію в їхній доходній стратегії. АТ "ПУМБ" має найнижчий рівень комісійного доходу серед банків

(2,53%), що вказує на невелику роль комісійних доходів у загальній стратегії банку.

Бенчмарк (8,21% рентабельність активів, 0,00% кредитний ризик та 10,03% комісійних доходів) встановлює високі стандарти для всіх трьох показників. АТ КБ "ПриватБанк" демонструє найкращі результати серед досліджуваних банків, перевищуючи бенчмарк по всіх показниках, що підтверджує його лідерство в управлінні активами та диверсифікації доходів. АТ "Ощадбанк" з нижчими показниками рентабельності активів і комісійного доходу значно відстає від бенчмарку. Інші банки, як АТ "СЕНС БАНК", АТ "Райффайзен Банк", та АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК", також не досягли рівня бенчмарку, але мають більш конкурентоспроможні показники в порівнянні з АТ "Ощадбанк" та АТ "ПУМБ".

АТ КБ "ПриватБанк" є лідером серед банків за рентабельністю активів, кредитним ризиком і комісійними доходами, перевищуючи бенчмарк.

АТ "Ощадбанк" демонструє низьку ефективність і комісійний дохід, що вказує на необхідність посилення стратегій диверсифікації доходів і підвищення рентабельності.

Інші банки показують середні результати, деякі з яких потребують підвищення ефективності використання активів і розвитку комісійних послуг для досягнення конкурентоспроможності на рівні бенчмарку.

Висновки до Розділу 2

Аналіз впливу чинників на прибутковість банків станом на 01.01.2024 року виявив кілька ключових аспектів, що визначають фінансові результати банківського сектору. Найбільший вплив на прибутковість як активів (ROA), так і капіталу (ROE) мають чиста процента маржа та рівень ризику активів. Зокрема, збільшення процентної маржі позитивно позначається на прибутковості, що підкреслює важливість ефективного управління

процентними доходами як основним джерелом прибутку банків. Водночас, високий рівень ризику активів має негативний вплив на фінансові результати, що підтверджує необхідність зменшення ризикованих активів для збереження стабільності та прибутковості.

Значущим є також негативний вплив загальних адміністративних витрат/чистих активів на прибутковість. Це вказує на важливість контролю над витратами та їх оптимізацією для забезпечення ефективної діяльності банків. Незважаючи на цей негативний вплив, капітал/активи і розмір банку мають менш виражений ефект, зокрема з позитивним, але слабким впливом на прибутковість капіталу.

Моделі регресії показують досить високу статистичну значущість, що свідчить про достатню точність і надійність результатів аналізу. Відтак, основними чинниками, що визначають прибутковість банків у 2024 році, є ефективність управління процентними доходами, рівень ризику та контроль над витратами. Тому для забезпечення стабільної прибутковості важливо зберігати баланс між ризиком, витратами та доходами, а також постійно вдосконалювати управлінські стратегії.

За результатами оцінювання стратегій управління банківською прибутковістю встановлено, що АТ КБ "ПриватБанк" є лідером серед банків за всіма основними показниками: рентабельністю активів (5,5%), рівнем комісійного доходу (6,06%) та помірним кредитним ризиком (0,66%). Це вказує на високу ефективність використання активів та значну диверсифікацію доходів. АТ "Ощадбанк" має найнижчі показники рентабельності активів (1,73%) і комісійного доходу (3,48%), що вказує на недостатню ефективність використання активів і залежність від традиційних джерел доходу, що потребує покращення. АТ "СЕНС БАНК" та АТ "Райффайзен Банк" демонструють досить сильні показники, зокрема у рівні комісійного доходу (4,37% та 3,71%), але не досягли рівня ПриватБанку. АТ "ПУМБ" має найнижчий рівень комісійного доходу (2,53%), що свідчить про зосередженість на традиційному доході та необхідність розвитку

альтернативних джерел прибутку. Загалом, ПриватБанк перевищує бенчмарк по всіх показниках, тоді як інші банки мають варіативні результати, зокрема Ощадбанк і ПУМБ потребують значного покращення в ефективності використання активів і диверсифікації доходів.

РОЗДІЛ 3

ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМІВ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ БАНКІВ

3.1. Світовий досвід формування чинників прибутковості

Формування чинників прибутковості є однією з ключових задач для будь-якої економічної системи, зокрема для банківського сектору, підприємств та фінансових інститутів. У сучасному глобалізованому світі, де економічні умови швидко змінюються, країни та компанії повинні адаптувати свої стратегії, щоб забезпечити стабільний і високий рівень прибутковості. Світовий досвід у цьому контексті є надзвичайно важливим, оскільки дозволяє вивчити різноманітні моделі, методи та підходи до формування прибутковості, які вже продемонстрували свою ефективність в умовах різних економічних реалій.

Ключові чинники прибутковості можуть включати рентабельність активів, управління ризиками, структуру витрат та доходів, а також використання інноваційних технологій для оптимізації бізнес-процесів. Різні країни по-різному підходять до цих аспектів залежно від рівня економічного розвитку, фінансової стабільності та інституційної структури.

Вивчення світового досвіду дозволяє отримати цінні інсайти та уроки для вдосконалення національних економік і адаптації найкращих практик до конкретних умов. Цей підхід є особливо актуальним для країн з перехідною економікою, де ефективне формування чинників прибутковості може стати рушійною силою для економічного зростання та фінансової стабільності.

Для цього в роботі буде застосований кореляційно-регресійний аналіз.

Ураховуючи наявність даних, протестуємо рівняння:

$$Spread = a_0 + a_1GDP + a_2Unempl + a_3CPI + a_4Credit + a_5NPL + a_6CAR \quad (3.1)$$

Залежна змінна – це показник спреда. Спред процентних ставок (ставка за кредитами мінус ставка за депозитами, %) відображає різницю між ставкою, за якою банки надають кредити, і ставкою, за якою вони приймають депозити. Спред процентних ставок є важливим індикатором фінансової стійкості банків та ефективності монетарної політики. Високий спред може вказувати на більші прибутки для банків, але також може свідчити про високі витрати для позичальників.

Незалежні змінні – це динаміка ВВП, рівень безробіття, інфляція, активність кредитування, непрацюючі кредити та співвідношення капіталу та активів.

Темп зростання ВВП (річний %) відображає зміну валового внутрішнього продукту країни порівняно з попереднім роком у відсотках. Цей показник є основним індикатором економічного розвитку країни, що дозволяє оцінити її економічне здоров'я. Високий темп зростання ВВП зазвичай свідчить про покращення економічної ситуації та зростання продуктивності.

Рівень безробіття, загальний (% від загальної кількості робочої сили) відображає відсоток працездатного населення, яке не має роботи, але активно шукає її. Високий рівень безробіття може свідчити про економічні проблеми, зниження рівня життя та соціальну напругу.

Інфляція, споживчі ціни (річний %) вимірює зміну цін на споживчі товари та послуги за рік. Це важливий економічний індикатор, оскільки інфляція безпосередньо впливає на купівельну спроможність населення та стабільність економіки. Поміркована інфляція є нормальним явищем для економіки, однак висока або гіперінфляція може призвести до економічної нестабільності.

Внутрішні кредити приватному сектору банками (% від ВВП) відображає обсяг кредитів, наданих комерційними банками приватному сектору економіки, як відсоток від валового внутрішнього продукту країни. Це важливий індикатор рівня доступу до фінансування для підприємств та

домогосподарств, що може свідчити про ступінь розвитку фінансового сектору.

Непрацюючі кредити банків до загальної суми кредитів (%) – це частку безнадійних кредитів (які не погашаються протягом тривалого часу) від загальної суми кредитів, наданих банками. Високий відсоток безнадійних кредитів може свідчити про проблеми у фінансовому секторі, а також про високий рівень кредитного ризику.

Капітал банку до активів (%) відображає частку капіталу банку відносно його активів. Цей показник є важливим для оцінки фінансової стійкості банку. Вищий рівень капіталу до активів може свідчити про більшу здатність банку витримувати фінансові труднощі та ризики.

За даними 2022 року отримано такі результати (табл. 3.1.)

Таблиця 3.1.

Результати кореляційно-регресійного аналізу впливу чинників на рівень процентного спреду банківських систем окремих країн в 2022 році

Показники	Коефіцієнти	Стандартна помилка	t-статистика	P-Знач	Нижні 95,0%	Верхні 95,0%
Y-перетин	11,48	4,16	2,76	0,01	3,11	19,85
Динаміка ВВП	-0,07	0,15	-0,48	0,63	-0,39	0,24
Безробіття	-0,11	0,14	-0,77	0,45	-0,39	0,18
Інфляція	-0,18	0,19	-0,90	0,37	-0,57	0,22
Кредити приватному сектору до ВВП	-0,03	0,02	-1,50	0,14	-0,07	0,01
Частка непрацюючих кредитів	0,14	0,17	0,83	0,41	-0,20	0,49
Капітал/Активи	-0,14	0,17	-0,80	0,43	-0,48	0,21
R-квадрат	0,105784					
Значущість F	0,484672					
Кількість спостережень	54					

Джерело: власна розробка за даними [31]

На основі результатів аналізу, наданих у таблиці, можна зробити кілька важливих висновків:

1. Y -перетин (11,48) є статистично значущим (P -значення = 0,01), оскільки t -статистика (2,76) знаходиться за межами критичних значень. Це свідчить про наявність стабільної базової величини, яка може впливати на модель.
2. Динаміка ВВП має негативний коефіцієнт (-0,07), але його P -значення (0,63) значно перевищує 0,05, що вказує на відсутність статистичної значущості цього показника. Тобто зміна ВВП не має істотного впливу на модель у даному випадку.
3. Рівень безробіття також не має значного впливу на результати моделі (коефіцієнт -0,11, P -значення = 0,45). Це свідчить про те, що зміна рівня безробіття не є суттєвим фактором у цьому аналізі.
4. Інфляція має негативний коефіцієнт (-0,18), але P -значення (0,37) свідчить про її статистичну незначущість у контексті цієї моделі.
5. Кредити приватному сектору до ВВП мають коефіцієнт -0,03, з P -значенням 0,14, що також вказує на відсутність статистичної значущості цього фактора.
6. Частка непрацюючих кредитів має позитивний коефіцієнт (0,14), але P -значення (0,41) свідчить про те, що цей показник також не має істотного впливу на модель.
7. Капітал до активів має коефіцієнт -0,14 і P -значення (0,43), що також вказує на його статистичну незначущість у цьому аналізі.
8. R -квадрат (0,1058) свідчить про те, що модель пояснює лише близько 10,58% варіативності залежної змінної, що вказує на відносно низьку адаптацію моделі до даних.
9. Значущість F (0,4847) вказує на те, що загальна модель не є статистично значущою на рівні значущості 0,05, що означає, що у сукупності всі незалежні змінні не дають значного пояснення залежної змінної.

У даному випадку модель не виявила значного статистичного впливу на залежну змінну, оскільки жоден з показників не є статистично значущим (Р-значення більше 0,05), а також низьке значення R-квадрат вказує на те, що модель погано пояснює варіативність залежної змінної. Це може означати, що для кращого прогнозування або пояснення потрібні інші змінні або методи аналізу.

Додатково проаналізуємо рівень кореляції за всією вибіркою (табл. 3.2.)

Таблиця 3.2.

Кореляційна матриця між досліджуваними показниками (вибірка – 200 країн світу) в 2022 році

Показники	Процентний спред	Динаміка ВВП	Безробіття	Інфляція	Кредити приватному сектору до ВВП	Частка непрацюючих кредитів	Капітал/ Активи
Процентний спред	1,00						
Динаміка ВВП	-0,01	1,00					
Безробіття	0,05	0,06	1,00				
Інфляція	0,74	-0,13	0,08	1,00			
Кредити приватному сектору до ВВП	-0,20	-0,14	-0,18	-0,23	1,00		
Частка непрацюючих кредитів	0,10	-0,17	0,09	0,05	-0,32	1,00	
Капітал/Активи	-0,08	0,16	0,01	-0,04	-0,28	-0,16	1,00

Джерело: власна розробка за даними [31]

З аналізу кореляційної матриці між досліджуваними показниками для 200 країн світу в 2022 році можна зробити кілька основних висновків:

1. Процентний спред має високу позитивну кореляцію з інфляцією (0,74), що вказує на те, що зі збільшенням інфляції зазвичай зростає різниця між ставками за кредитами та депозитами. Це може свідчити про стратегію

банків, орієнтовану на захист від інфляційних ризиків, через підвищення процентних ставок.

2. Процентний спред має також негативну кореляцію з кредитами приватному сектору до ВВП $(-0,20)$, що вказує на зменшення наданих кредитів при зростанні процентних ставок. Вищий процентний спред може обмежувати доступність кредитування для приватного сектора.

3. Динаміка ВВП показує незначну негативну кореляцію з інфляцією $(-0,13)$, що вказує на слабкий зворотний зв'язок між зростанням економіки та рівнем цін. Це може бути пов'язано з тим, що економічне зростання не завжди призводить до інфляційних сплесків у короткостроковій перспективі.

4. Безробіття має слабку позитивну кореляцію з процентним спредом $(0,05)$, що вказує на незначний вплив рівня безробіття на різницю між кредитними і депозитними ставками.

5. Кредити приватному сектору до ВВП мають негативні кореляції з інфляцією $(-0,23)$ та часткою непрацюючих кредитів $(-0,32)$. Це свідчить про те, що високий рівень інфляції може обмежувати обсяг кредитів, а також зростання частки непрацюючих кредитів негативно впливає на надані кредити в економіці.

6. Частка непрацюючих кредитів має слабку позитивну кореляцію з безробіттям $(0,09)$ та процентним спредом $(0,10)$, що вказує на те, що при зростанні безробіття і процентних ставок збільшується ймовірність утворення непрацюючих кредитів.

7. Капітал/Активи має слабкі кореляції з іншими показниками, зокрема негативну кореляцію з кредитами приватному сектору до ВВП $(-0,28)$ та часткою непрацюючих кредитів $(-0,16)$. Це свідчить про те, що зростання капіталу банків може бути пов'язане з меншим рівнем наданих кредитів приватному сектору і більшою кількістю непрацюючих кредитів.

Загалом, кореляційна матриця показує, що більшість з досліджуваних показників мають слабкий або помірний вплив один на одного. Зокрема, найбільший вплив на інші економічні показники мають інфляція та

процентний спред. Також виявлено, що високий рівень непрацюючих кредитів має помірний вплив на рівень кредитування приватного сектору та загальний економічний стан, в той час як зростання капіталу/активів банків не має суттєвого впливу на інші ключові економічні показники.

Таблиця 3.3.

Узагальнення чинників впливу на банківську прибутковість за результатами існуючих емпіричних досліджень

Чинники	Характеристика
Лістинг на фондовій біржі	Банки, які котируються на біржі, мають найвищу прибутковість у світі, з меншою кількістю проблемних кредитів, вищою ефективністю, валовим прибутком та коефіцієнтом капіталу до активів
Проблемні кредити	Значуща в глобальних моделях для ROAE та ROAA, а також у всіх регіональних моделях, за винятком Північної Америки та Східної Європи.
Чиста процентна маржа	Значуща в регіональних моделях, передусім для регіону Далекого Сходу та Центральної Азії
Коефіцієнт ефективності: Загальні операційні витрати / Операційні доходи	Негативний вплив для всіх регіонів
Валовий прибуток: Операційні доходи / Загальні кредити та позики клієнтам	Значущий у всіх регіонах, крім Близького Сходу та Північної Америки
Коефіцієнт капіталу до активів: Загальний капітал / Загальні активи (%)	Значуща глобально для ROAE та ROAA, а також на регіональному рівні (окрім Близького Сходу для ROAE)
Рейтинг банку: Рейтинг країни банку за активами	Виявилися значущими в глобальних моделях. Найбільш прибуткові банки знаходяться в країнах, які займають найкращі позиції в рейтингу за активами, з макроекономічним середовищем, яке характеризується вищими рівнями інфляції, нижчими рівнями безробіття та ВВП на душу населення, але з вищими темпами зростання ВВП та процентними ставками.
Інфляція	
Безробіття	
ВВП на душу населення	
Процентна ставка Центрального банку: Річна процентна ставка Центрального банку країни	
Вартість ризику: Чисті резерви на погіршення за кредитами / Загальні кредити та позики клієнтам	Є значущими внутрішніми факторами, які пояснюють рівні ROAE та ROAA банків Східної та Західної Європи. Незначуща в Північній Америці
Кредити клієнтів трьох найбільших банків: Загальні кредити трьох найбільших банків	Негативний вплив для регіону Далекого Сходу та Центральної Азії

Джерело: складено за даними

На глобальному рівні результати вказують на набір з п'яти внутрішніх факторів, які статистично значущі для пояснення прибутковості банків. Ці фактори включають лістинг банків (LIS), проблемні кредити (NPL), ефективність (EFR), валовий прибуток (GRM) та капіталізацію (ETAR). Також інші зовнішні фактори виявилися значущими в глобальних моделях, що вказує на те, що найбільш прибуткові банки знаходяться в країнах, які займають кращі позиції в рейтингу за активами (BCR), з макроекономічним середовищем, яке характеризується вищими темпами інфляції (INF), нижчими рівнями безробіття (UNEM) та ВВП на душу населення (GPC), але з вищими темпами зростання ВВП (DGPG) і вищими процентними ставками (CBIR). Деякі з цих факторів вже були ідентифіковані в попередніх глобальних дослідженнях. Наприклад, Но et al. (2023) підтвердили значущість операційної ефективності, рівня капіталізації та зростання ВВП для прибутковості банків, використовуючи вибірку з 90 країн [32, 33].

Змінна, що стосується проблемних кредитів (NPL), була значущою в глобальних моделях для ROAE та ROAA, а також у всіх регіональних моделях, за винятком Північної Америки та Східної Європи. Ці результати підкреслюють важливість проблемних кредитів як внутрішнього фактора прибутковості, що узгоджується з висновками Kosmidou et al. (2005) [34]. Однак вони відрізняються від результатів, отриманих Kozak (2021), який виявив значний вплив NPL на банки країн Східної Європи. Можливо, більша стійкість до зростання проблемних кредитів у деяких регіонах обумовлена, серед іншого, перевагами економії від масштабу (Kozak 2021) [35]. Наприклад, Північна Америка характеризується високою позицією в рейтингу банків за активами (BCR) і не виявляє особливої чутливості до NPL.

Результати, отримані щодо важливості капіталізації банків, виміряної через ETAR, свідчать, що вона є значущою глобально для ROAE та ROAA, а також на регіональному рівні (окрім Близького Сходу для ROAE). Це може бути пов'язано з тим, що банки з високим рівнем капіталізації можуть скористатися новими бізнес-можливостями, досягаючи більшої прибутковості

(Al-Harbi 2019). Результати [32] відповідають висновкам Yuan et al. (2022) [36] для комерційних банків у країнах Південної Азії, які також виявили позитивний і значущий ефект капіталізації банків на ROAE та ROAA. Однак результати [32] відрізняються від тих, що отримав Saona (2016) [37], який знайшов негативний зв'язок між прибутковістю та капіталізацією через припущення про нижчі ризики. Вони також відрізняються від результатів Le et al. (2022) [38], які виявили негативний вплив капіталізації банків на прибутковість ісламських банківських систем.

З іншого боку, змінні, що стосуються загальних депозитів клієнтів (CDP) та загальних кредитів клієнтів (CLO), ніколи не були значущими в глобальних моделях [31]. Однак на регіональному рівні CDP був значущим, з негативним впливом в Африці та позитивним впливом у Північній, Південній та Центральній Америці. Ці результати частково збігаються з дослідженнями Chirwa (2003) [39], Saona (2016) та Menicucci і Paolucci (2016) [40], які вказували, що депозити можуть позитивно впливати на прибутковість. Результати [31] також відповідають тим, що були отримані Akbas (2012) [41] та Tariq et al. (2014) [42], які показують, що в деяких регіонах депозити клієнтів (CDP) шкодять прибутковості. І також відповідають дослідженням Demirgüç-Kunt та Huizinga (1999) [43] та Soyemi et al. (2013) [44], які виявили незначний зв'язок між депозитами та прибутковістю в певних регіонах.

З регіональної перспективи моделі для регіону Далекого Сходу та Центральної Азії ще раз підтверджують, що вартість ризику (RSKC), сума загальних кредитів трьох найбільших банків (CLOC) та процентна маржа (NIM) також є значущими факторами. Ці результати частково збігаються з отриманими Almaqtari et al. (2019) [45], оскільки в їхньому дослідженні банків Індії та Пакистану вони зазначили, що лише розмір, операційна ефективність, рівень капіталізації та рівень інфляції є факторами, що найбільше впливають на прибутковість. Однак модель [31] додає нові пояснювальні змінні. Для Європи у дослідженні Ercegovic et al. (2020) [46] зроблено висновок, що банки з найкращим профілем ризику та більшою ефективністю є також найбільш

прибутковими. Результати також підтверджують, що вартість ризику (RSKC) та коефіцієнт ефективності (EFR) є значущими внутрішніми факторами, які пояснюють рівні ROAE та ROAA банків Східної та Західної Європи. Однак моделі [31] надають нові пояснювальні змінні, характерні для Європи, включаючи валовий прибуток (GRM) та капіталізацію (ETAR). Нарешті, для регіону Північної Америки результати [31] збігаються з висновками Feng і Wang (2018) [47], які вказали на ефективність (EFR) як один із основних факторів прибутковості банків. Однак моделі [32] виявляють інші змінні, які також є важливими для прибутковості банків у регіоні, такі як чиста процентна маржа (NIM), негативний ефект розміру установ (TALN), капіталізація (ETAR), рейтинг банків за активами (BCR) та зростання ВВП (DGPG).

З глобальної перспективи результати показують, що певні внутрішні та зовнішні фактори пояснюють прибутковість банків. До основних внутрішніх факторів належать: лістинг банку (LIS), частка проблемних кредитів (NPL), ефективність (EFR), валовий прибуток (GRM), капіталізація (ETAR) та позиція країн у рейтингу за активами (BCR). Серед зовнішніх факторів виокремлюються рівень інфляції (INF), безробіття (UNEM), темп зростання ВВП (DGPG) та процентна ставка (CBIR).

З регіональної перспективи певні змінні значно впливають на прибутковість практично у всіх регіонах, такі як витрати, пов'язані з резервами під проблемні кредити (RSKC) та ефективність (EFR). Інші змінні також є значущими в усіх регіонах, за деякими винятками, такі як проблемні кредити (NPL), що не мають значення в Північній Америці, рівень капіталізації, виміряний через коефіцієнт капіталу до активів (ETAR), що не має значення на Близькому Сході, та загальна сума кредитів трьох найбільших банків (CLOC), що не є значущою в Океанії. Однак деякі змінні мали значення лише в одному чи двох регіонах, такі як рейтинг банку за активами (BCR), безробіття (UNEM), розмір (TALN), загальний обсяг кредитів для клієнтів (CLO) та зростання ВВП (GDPG). Таким чином, ці результати дозволили визначити унікальні змінні, які визначають прибутковість банків у кожному

регіоні з високою надійністю. Крім того, регіональні моделі покращують оцінки глобальних моделей у більшості випадків.

3.2. Формування стратегії управління прибутковістю банку

Формування стратегії управління прибутковістю банку є однією з основних задач у банківському менеджменті, оскільки прибутковість є ключовим показником ефективності діяльності фінансової установи. В умовах сучасного ринку банківські організації стикаються з численними викликами, такими як коливання економічної ситуації, зміни процентних ставок, рівень інфляції, регуляторні вимоги, а також зростаюча конкуренція серед фінансових установ. У цьому контексті стратегічне управління прибутковістю передбачає розробку та реалізацію комплексного підходу до оптимізації доходів та витрат банку, мінімізації ризиків і підвищення ефективності операцій.

Важливими аспектами стратегії управління прибутковістю є аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища банку, визначення основних факторів, що впливають на прибутковість, а також розробка заходів щодо їх максимізації. Крім того, досягнення фінансової стабільності та стійкого розвитку банку вимагає ретельного моніторингу ринкових умов та адаптації стратегії в залежності від змін у зовнішньому середовищі.

З огляду на це, формування стратегії управління прибутковістю є багатогранним процесом, який включає оцінку різноманітних факторів, таких як структура активів і зобов'язань, рівень кредитних ризиків, ефективність управління витратами, а також використання інноваційних фінансових продуктів та послуг. У цій роботі буде розглянуто основні підходи до формування такої стратегії та її вплив на стабільність та конкурентоспроможність банку.

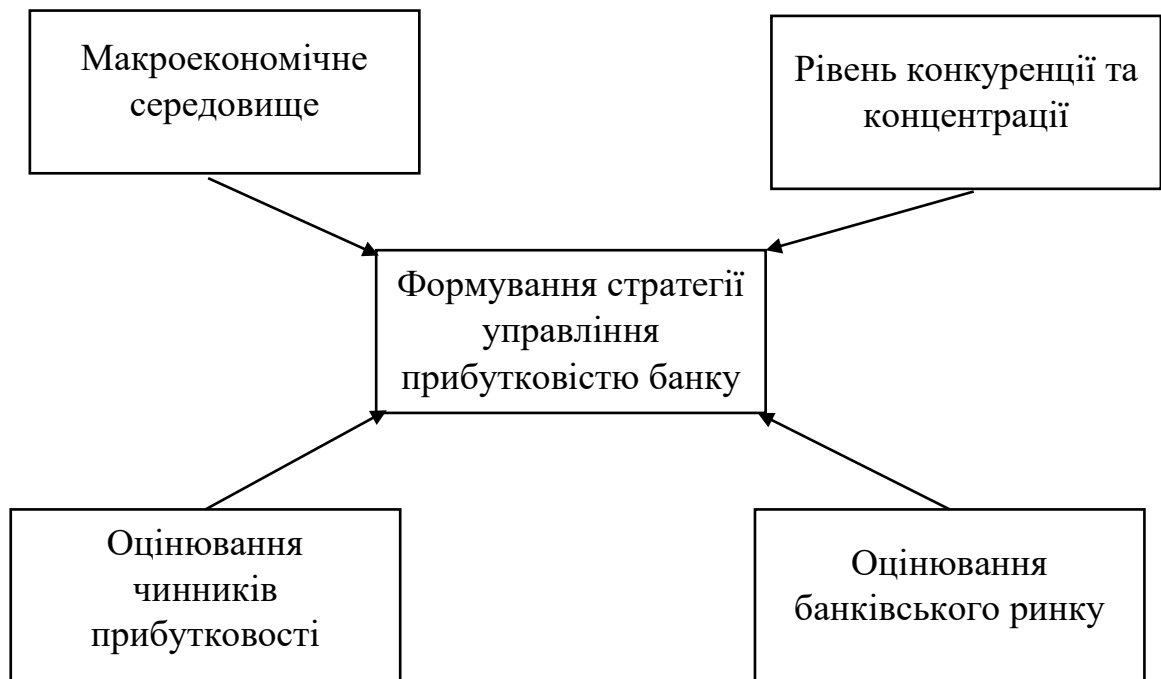

Рис. 3.1. Формування стратегії управління прибутковістю банку

Джерело: власна розробка за даними [48, 49, 50, 51, 52, ⁵³]

Економіка відновлюється швидше, ніж очікувалося, завдяки кращому врожаю ранніх зернових культур, меншому дефіциту енергоресурсів та більш швидкій адаптації підприємств до перебоїв з електропостачанням. Прогноз зростання реального ВВП у 2024 році було підвищено до 4,0%. Економічне зростання прискориться до 4,3–4,6% у 2025–2026 роках завдяки відновленню енергетичних потужностей, підтримці з боку державного сектору, зростанню доходів домогосподарств та стабільному зовнішньому попиту. Як результат, різниця між реальним ВВП і його потенційним рівнем зменшиться та майже повністю зникне до кінця прогнозованого періоду.

Фіскальна політика залишалася ключовим фактором економічного відновлення, хоча її вплив цього року дещо ослаб [⁵⁴]. Від’ємне циклічно скориговане первинне сальдо було значним, проте в III кварталі 2024 року воно зменшилось. Зростання податкових надходжень продовжувалося, хоча й уповільнилося через зниження економічної активності, спричинене дефіцитом

енергоресурсів. Загальний обсяг видатків залишився майже незмінним порівняно з попереднім кварталом, при цьому пріоритетними залишалися витрати на оборону та гуманітарну сферу, що сприяло підтримці економічної активності в різних секторах.

У III кварталі 2024 року ситуація на ринку праці залишалася складною. Попит на працівників, вимірюваний кількістю вакансій на сайтах з пошуку роботи, продовжував зростати завдяки відновленню економічної активності. Кількість вакансій досягла найвищого рівня з початку повномасштабного вторгнення, причому зростання спостерігалось майже у всіх професіях. Найбільший попит залишався на робітничі спеціальності, сферу обслуговування та роздрібну торгівлю, а серед регіонів лідирували Київ, Львів і Дніпро. При цьому структура вакансій, як за видами діяльності, так і за регіонами, майже не змінилася порівняно з вереснем минулого року, що свідчить про певну стабілізацію економічної структури в умовах війни.

Рівень безробіття в економіці поступово зменшуватиметься під впливом зростання попиту на робочу силу, проте залишиться вищим за рівень у період до повномасштабного вторгнення. Він визначатиметься тривалим збереженням диспропорцій на ринку праці насамперед через обмежену пропозицію кваліфікованої робочої сили, на якій позначатимуться наслідки війни, зокрема й складнощі з поверненням демобілізованих до роботи. Також її обмежуватимуть міграційні процеси [55].

Спираючись на дані про ринкові частки провідних учасників українського ринку банківських послуг, можна відстежити зміну концентрації, зокрема для трьох найбільших банків ($CR3$) і п'яти найбільших банків ($CR5$). Цей показник обчислюється за формулою,

$$CR_n = \sum_{i=1}^n q_i$$

де q_i позначає частку ринку i -го банку (у відсотках), а n — кількість банків, врахованих у розрахунку. Як ілюструє рисунок 15, загальна частка

ринку трьох провідних банків варіювалася в межах від 40% до 47%, що не перевищує граничного значення 50%, визначеного вітчизняним законодавством про конкуренцію (Верховна Рада України, 2001)

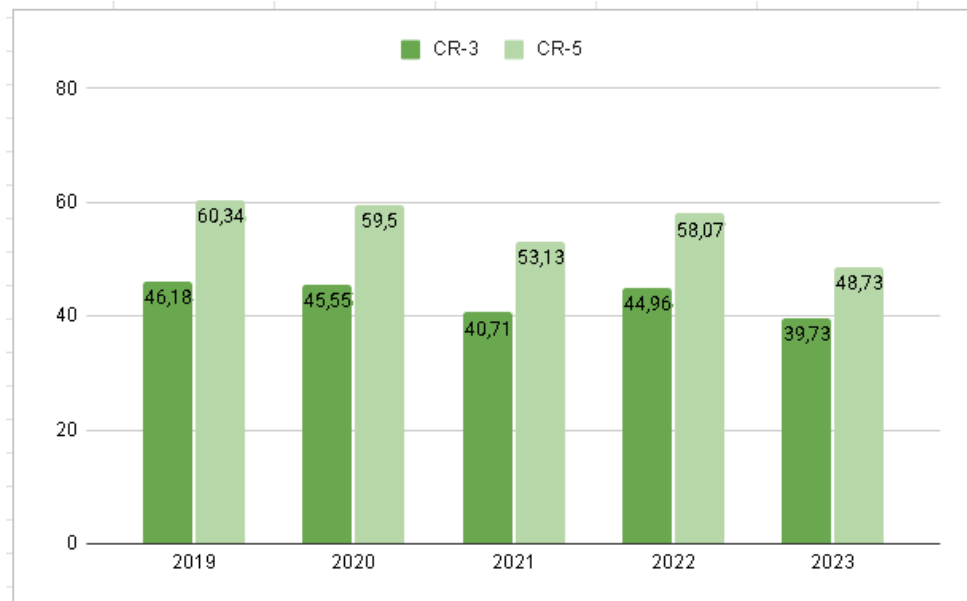

Рис.3.2. Рівень концентрації ринку банківських послуг України

з 2019 до 2023 року частка найбільших 3 банків (CR-3) та найбільших 5 банків (CR-5) поступово знижувалася, що може свідчити про зменшення концентрації ринку банківських послуг в Україні. Частка найбільших 5 банків (CR-5) традиційно вища за CR-3, оскільки вона враховує більшу кількість гравців. Різниця між показниками залишається відносно стабільною, що свідчить про збереження впливу банків, які займають 4-те та 5-те місця. Найпомітніше зниження частки CR-3 відбулося у період 2020–2021 років, коли вона зменшилася з 45,55% до 40,71% [56]. Це може вказувати на посилення ролі менших банків або вихід на ринок нових конкурентів. CR-5 також зменшувалася, але більш поступово, демонструючи стійкість серед топ-5 банків.

У 2023 році спостерігається певна стабілізація показників. Частка CR-3 (48,73%) трохи зросла порівняно з 2022 роком, тоді як CR-5 (39,73%) залишилася близькою до рівня попереднього року.

Зменшення концентрації може бути пов'язане з активністю менших банків, зростанням конкуренції, регуляторними змінами або впливом зовнішніх економічних факторів. Ці тенденції вказують на поступове зниження монополізації банківського ринку України та підвищення конкуренції в секторі.

Ще одним популярним інструментом для вимірювання рівня ринкової концентрації є індекс Херфіндаля-Гіршмана (ННІ). Він визначається як сума квадратів ринкових часток усіх банків, що функціонують на ринку:

$$HHI = \sum_{i=1}^n q_i^2$$

Де q_i — ринкова частка i -го банку (у відсотках), а n — кількість банків, що діють на ринку.

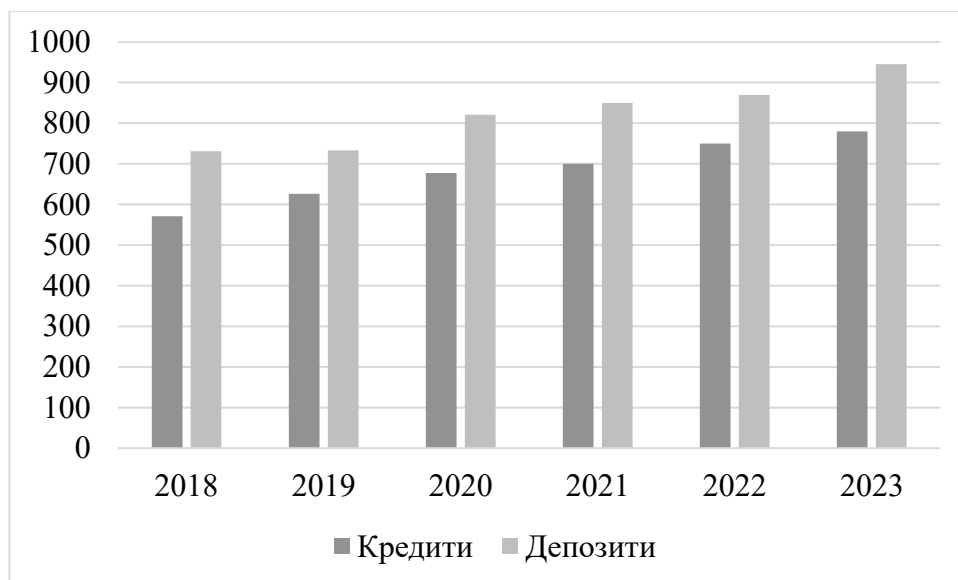

Рис. 3.3. Динаміка ННІ для кредитного та депозитного ринку України в 2018-2023 рр.

Джерело: складено за даними [31]

Індекс ННІ для кредитів демонструє стабільний, але повільний ріст з 2018 до 2023 року. Це може вказувати на поступове підвищення концентрації ринку кредитів, тобто більшу роль найбільших банків у цьому сегменті.

Індекс ННІ для депозитів також зростає протягом цього періоду, причому темпи зростання є вищими, ніж для кредитів. Це свідчить про посилення домінування найбільших банків у сегменті депозитів.

Значення ННІ для депозитів є стабільно вищим, ніж для кредитів, що може свідчити про сильнішу концентрацію у сегменті залучення коштів, порівняно з сегментом надання позик. Це може бути пов'язано з тим, що клієнти надають перевагу великим і надійним банкам для зберігання своїх коштів.

В останні роки (2022–2023) спостерігається помітний ріст ННІ для обох показників. Це може бути викликано посиленням ролі державних чи провідних приватних банків, особливо в умовах економічної нестабільності.

Зростання ННІ свідчить про зниження конкуренції на ринку, оскільки ринок дедалі більше контролюється обмеженою кількістю найбільших банків.

Таблиця 3.4.

Узагальнення чинників прибутковості банківського бізнесу за
результатами емпіричних досліджень

Глобальний рівень	Національний рівень
Макроекономічні	
Інфляція Безробіття ВВП на душу населення	Незначущі
Банківські	
Рейтинг країни банку за активами Коефіцієнт капіталу до активів Чиста процентна маржа Коефіцієнт капіталу до активів	Рівень ризику активів Капітал/ Активи Чиста процента маржа Загальні адміністративні витрати / Чисті активи

Таблиця відображає узагальнення чинників, які впливають на прибутковість банківського бізнесу на глобальному та національному рівнях, базуючись на емпіричних дослідженнях.

На глобальному рівні макроекономічні чинники, такі як інфляція, безробіття та ВВП на душу населення, вважаються значущими для прибутковості банків. Вони відображають вплив загального економічного

середовища. Серед банківських чинників важливими є: рейтинг країни банку за активами — показує конкурентну позицію банку; коефіцієнт капіталу до активів — відображає фінансову стійкість банку; чиста процентна маржа — ключовий показник ефективності операцій.

Макроекономічні чинники на національному рівні здебільшого виявляються незначущими для оцінки прибутковості банківського бізнесу. Це може свідчити про більшу залежність банків від внутрішніх фінансових і управлінських чинників.

Серед банківських чинників національного рівня вагомий вплив мають: рівень ризику активів — відображає якість управління активами; капітал/Активи — показує спроможність банку витримати ризики; чиста процентна маржа — залишається значущим фактором, як і на глобальному рівні; загальні адміністративні витрати / Чисті активи — ілюструє ефективність управління витратами.

На глобальному рівні макроекономічні чинники грають важливу роль, тоді як на національному рівні вони є менш значущими. Банківські чинники впливають на прибутковість як на глобальному, так і на національному рівнях, але їхній вплив може різнитися за ступенем важливості.

Результати вказують на необхідність для банків враховувати глобальні економічні умови, але фокусуватися на оптимізації внутрішніх фінансових показників і управління активами для досягнення прибутковості, особливо на національному рівні.

Дані для трьох банків (ПАТ "ПриватБанк", АТ "Райффайзенбанк", ПАТ "Банк Восток" та банківської системи в цілому дають змогу проаналізувати їхню фінансову ефективність у розрізі трьох показників: віддача активів, відрахування в резерви та комісійні доходи на одиницю активів.

Банківська система загалом демонструє зростання ефективності після 2014 року. У 2023 році показник становить 2,81%, що свідчить про загальну стабілізацію в галузі. Відбулося різке скорочення відрахувань у резерви до 0,61% у 2023 році, що є позитивним сигналом для системи. Збільшення рівня

комісійних доходів до 3,30% у 2023 році, що свідчить про зміщення акценту банківської діяльності на безризикові доходи. Банківська система України поступово зміцнює позиції, знижуючи ризики та орієнтуючись на безризикові джерела доходів. Подальше зростання залежить від стабільності економічного середовища та якісного управління активами.

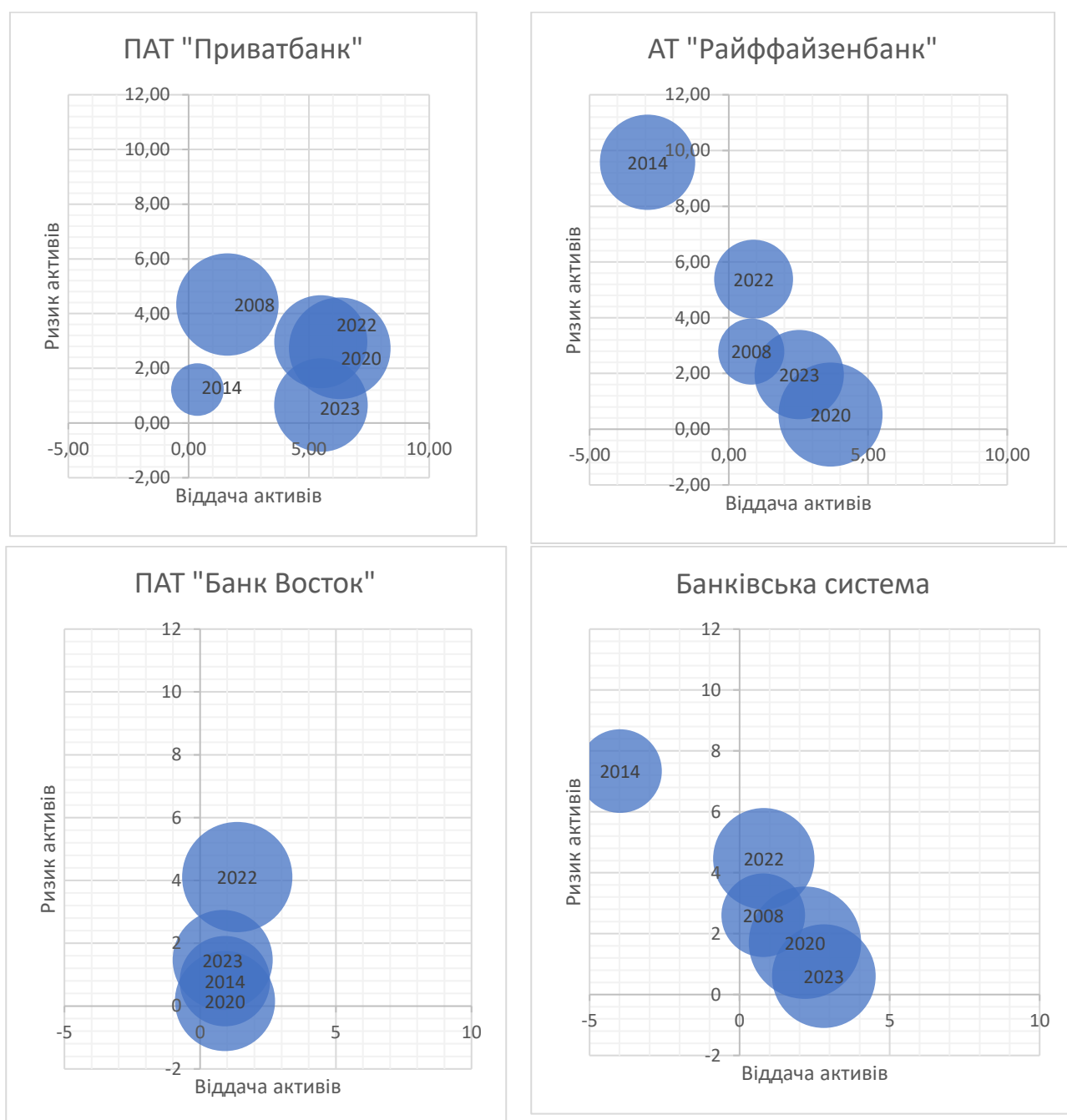

Рис. 3.4. Динаміка стратегій управління прибутковістю окремих банків України та системи в цілому за результатами основних кризових подій
Джерело: власна розробка

ПАТ "ПриватБанк" демонструє постійне зростання ефективності активів із 2020 року. У 2023 році показник стабільно високий (5,50%), що вказує на ефективне управління активами. У 2023 році резерви знижені до 0,66%, що свідчить про покращення якості активів і зменшення кредитного ризику. Стабільно високий рівень комісійних доходів (понад 6%), що є важливим джерелом стабільності прибутку.

Отже, "ПриватБанк" демонструє ефективну стратегію зниження ризиків і збільшення доходів за рахунок комісійного бізнесу. Пріоритетом має бути підтримка високої віддачі активів і подальша диверсифікація джерел доходів.

Віддача активів АТ "Райффайзенбанк" коливається, досягнувши лише 2,53% у 2023 році, що нижче, ніж у "ПриватБанку" чи банківської системи загалом. У 2022 році спостерігається різке зростання резервів (5,38%), але у 2023 році вони значно зменшилися (1,96%). Це може свідчити про тимчасові ризики або нестабільність якості активів. Показник диверсифікованості доходу у 2023 році (3,71%) нижчий, ніж у "ПриватБанку", але вищий за середній рівень по банківській системі.

При формуванні стратегії управління прибутковістю АТ "Райффайзенбанк" має концентруватися на зниженні ризиків, підвищенні рентабельності активів і розширенні комісійного бізнесу. Також доцільно покращити якість кредитного портфеля.

ПАТ "Банк Восток" демонструє найстабільніший рівень показника віддачі активів серед аналізованих банків, але на найнижчому рівні (0,83% у 2023 році). Спостерігаються значні коливання відрахувань у резерви, з піком у 2022 році (4,11%) та зниженням до 1,47% у 2023 році. Зростання комісійних доходів із 2014 року (до 4,43% у 2023 році) є ключовим драйвером прибутковості.

"Банк Восток" має зосередитися на підвищенні віддачі активів через ефективніше управління кредитним портфелем та операціями. Акцент на розширенні комісійного бізнесу може стати основою для зростання.

В цілому можна сформулювати наступні рекомендації по управлінню прибутковістю банків [⁵⁷, ⁵⁸, ⁵⁹, ⁶⁰]:

- підтримка високої віддачі активів за рахунок оптимізації управління активами та скорочення непродуктивних витрат;
- поліпшення якості кредитного портфеля та посилення роботи з проблемними активами;
- розширення спектра банківських послуг, орієнтованих на зростання комісійних доходів, особливо для банків із низькою рентабельністю активів;
- мінімізація залежності від кредитної діяльності через розвиток послуг у цифрових каналах та платіжній інфраструктурі.

Ці підходи допоможуть посилити фінансову стійкість як окремих банків, так і банківської системи загалом.

Висновки до Розділу 3

Аналіз результатів регресійної моделі показав, що жоден із досліджуваних економічних показників (динаміка ВВП, безробіття, інфляція, кредити приватному сектору до ВВП, частка непрацюючих кредитів, капітал/активи) не має статистично значущого впливу на залежну змінну. Це свідчить про те, що ці фактори не можуть пояснити значну частину варіативності залежної змінної в даній моделі, оскільки Р-значення для всіх показників перевищують 0,05.

Кореляційна матриця показала, що:

- Найсильніша позитивна кореляція спостерігається між процентним спредом та інфляцією (0,74), що свідчить про зв'язок між підвищенням інфляції і ростом процентних ставок.
- Кредити приватному сектору до ВВП мають негативну кореляцію з інфляцією (-0,23) і часткою непрацюючих кредитів (-0,32), що може свідчити

про обмеження кредитування при високій інфляції та зростанні непрацюючих кредитів.

- Інші показники мають слабкі кореляції, що вказує на незначний взаємний вплив між ними.

Загалом, обидві таблиці вказують на низький рівень статистичної значущості між економічними показниками, а також на слабкий взаємний вплив між ними, що може свідчити про необхідність використання інших факторів для пояснення досліджуваних економічних явищ.

Аналіз чинників, що впливають на прибутковість банків, показує, що внутрішні та зовнішні фактори взаємодіють на різних рівнях. Лістинг на фондовій біржі є одним із ключових чинників, що визначає високу прибутковість банків, оскільки такі установи зазвичай мають меншу кількість проблемних кредитів, вищу ефективність, більший валовий прибуток та високий коефіцієнт капіталу до активів.

Проблемні кредити є важливим фактором для глобальних моделей, зокрема для показників ROAE та ROAA, а також для всіх регіональних моделей, за винятком Північної Америки та Східної Європи. Коефіцієнт ефективності має негативний вплив на прибутковість банків у всіх регіонах, а валовий прибуток значущий в усіх регіонах, крім Близького Сходу та Північної Америки.

Рейтинг банку за активами виявився важливим чинником у глобальних моделях, підтверджуючи, що найбільш прибуткові банки зазвичай знаходяться в країнах з найкращими позиціями в рейтингу за активами, де макроекономічне середовище характеризується вищими рівнями інфляції, нижчим рівнем безробіття та ВВП на душу населення, але з вищими темпами зростання ВВП та процентними ставками.

Вартість ризику є важливим внутрішнім фактором для банків Східної та Західної Європи, впливаючи на рівні ROAE та ROAA, але є незначною для Північної Америки. Кредити клієнтів трьох найбільших банків мають

негативний вплив на прибутковість банків в регіоні Далекого Сходу та Центральної Азії.

Отже, для досягнення високої прибутковості банкам важливо зважати на макроекономічне середовище, зокрема на інфляцію, безробіття, темпи зростання ВВП та процентні ставки, а також на ефективність управління кредитними ризиками та капіталізацією.

ВИСНОВКИ

У процесі виконання завдань щодо аналізу прибутковості банку та методів її оцінювання, було розглянуто кілька важливих аспектів, що мають велике значення для ефективного управління фінансовими установами.

Управління прибутковістю банку є складним і багатогранним процесом, що включає в себе розробку й реалізацію різноманітних стратегій, які дозволяють забезпечити стабільні та високі фінансові результати в умовах змінного економічного середовища. Підвищення прибутковості банку вимагає постійного вдосконалення всіх аспектів його діяльності: від управління активами та пасивами до оптимізації витрат і контролю за ризиками. Як показує практика, стратегічне управління прибутковістю є важливим чинником для забезпечення фінансової стійкості та конкурентоспроможності банку в умовах сучасного ринку.

Прибутковість є основним показником фінансового здоров'я банку, який дозволяє оцінити ефективність його діяльності. Це здатність банку генерувати прибуток від основної операційної діяльності. Для оцінювання прибутковості використовуються різноманітні індикатори, серед яких найважливішими є: рентабельність активів (ROA), рентабельність власного капіталу (ROE), чистий прибуток, операційна маржа. Ці показники дозволяють банку не лише оцінити свою поточну фінансову стійкість, але й сформулювати стратегію розвитку.

Управління прибутковістю є багаторівневим процесом, що охоплює стратегічне, тактичне і операційне управління. Стратегії управління прибутковістю можуть включати оптимізацію витрат, підвищення ефективності використання активів, зниження ризиків і диверсифікацію доходів. Крім того, управління прибутковістю повинно базуватись на чіткій політиці щодо ціноутворення та активного управління ліквідністю. Для досягнення високої прибутковості банки застосовують різні моделі, зокрема

моделі з фокусом на зростання прибутку та підвищення ефективності операційної діяльності.

Засади регулювання прибутковості банків базуються на вимогах національних і міжнародних стандартів. Центральні банки та фінансові регулятори визначають правила, які сприяють стабільності фінансової системи, зокрема через пруденціальне регулювання, контроль за рівнем капіталу та ліквідністю банків. Важливою є також регуляція ризиків, зокрема кредитних, процентних та валютних ризиків, які можуть суттєво вплинути на прибутковість банку. Це включає встановлення нормативів по забезпеченню активів, ліквідності, а також контроль за діяльністю банків в умовах економічних та фінансових коливань.

Тенденції формування прибутковості банків є динамічними і залежить від багатьох факторів, серед яких особливо важливими є економічні цикли, зміни в процентних ставках, валютні коливання, а також глобальні фінансові виклики. Показники рентабельності банків України демонструють значні коливання протягом аналізованого періоду. Це може свідчити про чутливість фінансових результатів до змін на ринку або внутрішніх умов. Підвищення віддачі активів, капіталу та статутного капіталу в 2024 році вказує на позитивну динаміку і можливе покращення фінансової ситуації підприємства. Високі показники віддачі капіталу і статутного капіталу у 2024 році можуть свідчити про ефективне використання ресурсів і зростання прибутковості, що є позитивним сигналом для фінансової стабільності і довгострокового розвитку банків

Чинники, які впливають на прибутковість банків, можна поділити на внутрішні та зовнішні. Внутрішні чинники включають управління витратами, ефективність використання активів, контроль за ризиками, політику кредитування та ціноутворення. Зовнішні чинники включають економічні умови, інфляцію, зміни в законодавстві та політиці центрального банку, а також міжнародну ситуацію на фінансових ринках. Всі ці фактори повинні бути враховані при розробці стратегії управління прибутковістю.

Методичні підходи до оцінювання стратегій управління прибутковістю передбачають комплексний аналіз фінансових результатів, зокрема через систему ключових фінансових індикаторів та використання моделей прогнозування. Оцінка повинна бути здійснена з урахуванням стратегії банку щодо ризиків, розвитку продуктів, інвестиційної політики та рівня капіталу. Важливою частиною цього процесу є використання інтегрованих фінансових моделей для визначення найбільш ефективних шляхів підвищення прибутковості.

Світовий досвід показує, що для забезпечення високої прибутковості банкам необхідно активно використовувати інноваційні технології, ефективно управляти активами та пасивами, а також здійснювати диверсифікацію джерел доходів. Країни з розвиненими фінансовими системами, як правило, мають більшу прибутковість завдяки високій капіталізації та надійній регуляторній політиці. Прикладом є банки США та Європи, які активно інтегрують цифрові платформи для забезпечення зростання прибутку в умовах конкурентного середовища.

Стратегії управління прибутковістю банків повинні бути адаптовані до конкретних умов ринку, в яких функціонує фінансова установа. У загальному вигляді вони включають зниження операційних витрат, покращення якості кредитного портфеля, використання нових фінансових інструментів та послуг, а також розвиток партнерських відносин з іншими фінансовими установами. Окрім того, важливим є постійний моніторинг фінансових результатів та оперативне коригування стратегій в залежності від змін у макроекономічних умовах.

У підсумку, управління прибутковістю банків є комплексним і багатогранним процесом, що вимагає використання різних стратегій і методів для забезпечення стабільного фінансового результату. Тільки за умови правильного підходу до оцінки та управління прибутковістю банки можуть зберігати конкурентоспроможність та забезпечувати своє економічне зростання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1 Joseph F. Sinkey. Commercial Bank Financial Management in the Financial-services Industry. Prentice Hall, 1998. 920 p.
- 2 Табачук Г.П., Табачук Ю.П. Прибутковість банку та методи її оцінки. Вісник соціально-економічних досліджень. 2012. Випуск 1 (44). С. 361-366
- 3 Словник банківських термінів / А. Завгородній, О.Сліпушко, Г. Вознюк, Т. Смовженко. Видавництво Аконіт. 605 с.
- 4 Криклій О.А. Управління прибутком бан& ку: монографія / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак. — Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2008. — 136 с.
- 5 Волкова І.А. Бухгалтерський облік у бан& ках: навч. посібник / І.А. Волкова, О.Ю. Калі& ніна. — К.: Центр навчальної літератури, 2009. — 519 с.
- 6 Ревич М.Я. Стратегії управління прибут& ковістю банків / М.Я. Ревич // Вісник Україн& ської академії банківської справи. — 2013. — № 2 (35). — С. 75—80
- 7 Шелест О. Л., Скрипниченко О. В. Вдосконалення стратегії управління прибутковістю банку з використанням імітаційної моделі. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. — URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7473> (дата звернення: 13.11.2024). DOI: [10.32702/2307-2105-2019.12.51](https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.12.51)
- 8 Л. І. Катан, М. С. Плахотник. ПРИБУТКОВІСТЬ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ ТА ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ. Агросвіт. №21. 2018. http://www.agrosvit.info/pdf/21_2018/2.pdf
- 9 Постанова Правління НБУ «Про затвердження Інструкції з бухгалтерського обліку операцій із фінансовими інструментами в банках України» № 14 від 21.02.2018. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014500-18#Text>
- 10 М.Я. Ревич. МЕХАНІЗМ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОВІСТЮ БАНКІВ. Науковий вісник НЛТУ України. — 2012. — Вип. 22.13. С. 243-248

-
- 11 Криклій О.А. Управління прибутком банку : монографія / О.А. Криклій, Н.Г. Маслак. – Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2008. – 136 с.
- 12 Житар М.О. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПРИБУТКОМ БАНКУ. Економіка і організація управління. № 2 (22). 2016. С. 188-196
- 13 Худа В. В. Управління прибутком торговельних підприємств: автореф. дис.канд. екон. наук: 08.00.04. Київ, 2007. – 22 с.
- 14 Рибалка О. О. Підходи до управління прибутком банку. Актуальні проблеми економіки. 2007. № 11. С. 161-165.
- 15 Ткаченко Є. Ю. Система управління прибутком підприємства. Вісник Сумського національного аграрного університету. 2006. № 3. С. 214-220.
- 16 Zhytar M. Weighted coefficient model for bank investment portfolio optimization / M. Zhytar, M. Kuzheliev, I. Britchenko // Business and non-profit organizations facing increased competition and growing. - Wyisza Szkoia Biznesu –National-Louis University in Nowy SŁecz and Fundacja UpowszechniajŁca Wiedzk i Naukk «Cognitione», 2015, Vol. 14, P. 149-162.
- 17 Примостка Л.О. Аналіз банківської діяльності: сучасні концепції, методи та моделі :монографія. К. : Вид-во КНЕУ, 2002. 316 с.
- 18 Закон України «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 року № 679-XIV. (1999). Відомості Верховної Ради України, 1999, № 29, ст. 238. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/679-14>
- 19 Закон України «Про банки та банківську діяльність» від 7 грудня 2000 року № 2121-III. (2000). Відомості Верховної Ради України, 2001, № 5, ст. 30. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
- 20 Національний банк України. (2001). **Інструкція № 368 «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні»**. Офіційний портал Верховної Ради України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0841-01#Text>
- 21 Про оплату праці: Закон України від 24 березня 1995 року № 108/95-ВР / Верховна Рада України. URL:
<http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>.

22 Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 року № 322-VIII. (1971). Відомості Верховної Ради України, 1971, № 50, ст. 375. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>

23 Правління Національного банку України. (2016). **Постанова № 351 «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями»**. Офіційний сайт Національного банку України. <https://bank.gov.ua>

24 Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. (2010). Відомості Верховної Ради України, 2011, № 13-14, ст. 92. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

25 Martynova, N., Ratnovski, L., & Vlahu, R. (2015). **Bank profitability and risk-taking** (Working Paper No. 15/249). International Monetary Fund. <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2015/wp15249.pdf>

26 Закон України «Про фінансову реструктуризацію» від 14 липня 2016 року № 1414-VIII. (2016). **Відомості Верховної Ради України**, 2016, № 32, ст. 555. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1414-19#Text>

27 Правління Національного банку України. (2018). **Рішення № 184-рш «Про встановлення лімітів відкритої валютної позиції банку»**. Офіційний сайт Національного банку України. <https://bank.gov.ua>

28 Ставерська, Т. О. (2018). **Державна політика регулювання оплати праці в контексті сталого розвитку країни**. *Економіка і суспільство*, 19, 172. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2018-19-172>

29 Огляд банківського сектору, лютий 2024 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/oglyad-bankivskogo-sektoru-lyutiy-2024-roku> (дата звернення: 10.10.2024 р.)

30 Звіт про фінансову стабільність, грудень 2023 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-gruden-2023-roku> (дата звернення: 10.10.2024 р.)

31 Дані наглядової статистики НБУ. URL:
<https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist> (дата звернення: 10.10.2024 р.)

32 Lamothe, P., Delgado, E., Solano, M. A., & Fernández, S. M. (year). A global analysis of bank profitability factors. *Humanities and Social Sciences Communications* (2024) <https://doi.org/10.1057/s41599-023-02545-6>

33 Ho TH, Nguyen DT, Luu TB, Le TD, Ngo TD (2023) Bank performance during the COVID-19 pandemic: does income diversification help? *J Appl Econ* 26(1):2222964. <https://doi.org/10.1080/15140326.2023.2222964>

34 Kosmidou K, Tanna S, Pasiouras F (2005) Determinants of profitability of domestic UK commercial banks: panel evidence from the period 1995-2002. *Money Macro Financ (MMF) Res Group Conf* 45:1–27

35 Kozak S (2021) The Impact of COVID-19 on Bank Equity and Performance: The Case of Central Eastern South European Countries. *Sustainability* 13(19):11036. <https://doi.org/10.3390/su131911036>

36 Yuan D, Gazi MAI, Harymawan I, Dhar BK, Hossain AI (2022) Profitability determining factors of banking sector: Panel data analysis of commercial banks in South Asian countries. *Front Psychol* 13:1000412. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2022.1000412>

37 Saona P (2016) Intra-and extra-bank determinants of Latin American Banks' profitability. *Int Rev Econ Financ* 45:197–214. <https://doi.org/10.1016/j.iref.2016.06.004>

38 Le TD, Ho TH, Nguyen DT, Ngo T (2022) A cross-country analysis on diversification, Sukuk investment, and the performance of Islamic banking systems under the COVID-19 pandemic. *Heliyon* 8(3):e09106. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2022.e09106>

39 Chirwa W (2003) Determinants of commercial banks' profitability in Malawi: a cointegration approach. *Appl Financ Econ* 13(8):565–571. <https://doi.org/10.1080/0960310022000020933>

-
- 40 Menicucci E, Paolucci G (2016) Factors affecting bank profitability in Europe: An empirical investigation. *Afr J Bus Manag* 10(17):410–420. <https://doi.org/10.5897/AJBM2016.8081>
- 41 Akbas H (2012) Determinants of bank profitability: an investigation on Turkish banking sector, *Öneri Dergisi*. 10(37):103–110
- 42 Tariq W, Usman M, Mir H, Aman I, Ali I (2014) Determinants of commercial Banks profitability: empirical evidence from Pakistan. *Int J Acc Financ Report* 4(2):1–22. <https://doi.org/10.5296/ijafr.v4i2.5939>
- 43 Demirgüç-Kunt A, Huizinga H (2000) Financial structure and bank profitability Working Paper series (2430). World Bank, Washington, DC
- 44 Soyemi K, Akinpelu L, Ogunleye O (2013) The determinants of profitability among deposit money banks (DMBs) in Nigeria post consolidation. *Glob Adv Res JEcon. Acc Financ* 2(5):93–103
- 45 Almaqtari FA, Al-Homaidi EA, Tabash MI, Farhan NH (2019) The determinants of profitability of Indian commercial banks: A panel data approach. *Int J Financ Econ* 24(1):168–185. <https://doi.org/10.1002/ijfe.1655>
- 46 Ercegovac R, Klinac I, Zdrilić I (2020) Bank specific determinants of EU banks profitability after 2007 financial crisis. *J Contemp Manag Issues* 25(1):89–102. <https://doi.org/10.30924/mjcmi.25.1.5>
- 47 Feng G, Wang C (2018) Why European banks are less profitable than US banks: A decomposition approach. *J Bank Financ* 90:1–16. <https://doi.org/10.1016/j.jbankfin.2018.02.017>
- 48 Буевіч С.Ю., Королев О.Г. Аналіз фінансових результатів банківської діяльності: навчальний посібник. М.: КноРус, 2004. 160 с.
- 49 Бушуєва І. Маркетингова стратегія банку з депозитних послуг//Вісник Нац. банку України. – 2002. -№1. – С.15-16.
- 50 Дзюблюк, О. Ринок банківських послуг: теоретичні аспекти організації і стратегії розвитку в Україні

-
1. 51 Завадська Д.В. Маркетинг у банку: теорія та методологія / [Д.В. Завадська, Л.В. Жердецька, Л.В. Кузнєцова]. – Одеса: Видавництво „Атлант”, 2010. – 717 с.
 2. 52 Кузнєцова Л. В. Ціноутворення в банківській справі: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Кузнєцова, Л. В. Жердецька. – О.: Вид-во «Атлант», 2008. – 320 с.
 - 53 Коваленко В. (2012) Нова парадигма розвитку вітчизняної банківської системи. Економічні науки. Серія «Облік і фінанси» : збір. наук. праць. – Луцький національний політехнічний університет. Випуск 9(44). Ч. 4. С. 166-178.
 - 54 Коваленко В. (2014) Макропруденційна політика в контексті формування нової парадигми банківського регулювання та нагляду. Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка. 2014. -Т. 19, Вип. 1(2). С. 109-113. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2014_19_1\(2\)__31](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vonu_econ_2014_19_1(2)__31).
 - 55 Інфляційний звіт НБУ. Жовтень 2024. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2024-Q4.pdf?v=11 (дата звернення 15.11.2024)
 - 56 Financial Stability. <https://www.worldbank.org/en/publication/gfdr/gfdr-2016/background/financial-stability>
 - 57 Bank of 2030: Transform boldly. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2022.
 - 58 Міщенко С. Вдосконалення системи безготівкових роздрібних платежів. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. 2014. Режим доступу: <file:///C:/Users/user/Downloads/vdoskonalennya-sistemi-bezgotivkovih-rozdribnih-platezhiv.pdf>
 - 59 Омніканальний банкінг: що це таке, навіщо це потрібно і складності впровадження. Режим доступу: <https://ukrsibbank.com/news-post/omnikanalnij-banking-shho-cze-take-navishho-cze-potribno-i-skladnosti-vprovadzhennya/>

60 Плакида С. І. Сутність поняття «послуга»: теоретичні аспекти / С. І. Плакида // Інноваційна економіка. – 2013. – № 6. – С. 241–243.